

UN VECHI ORAȘ AL ȚĂRII ROMÎNEȘTI: CORNĂȚELUL

de CONSTANTIN C. GIURESCU

Tîrgurile și orașele romînești au atras de timpuriu atenția istoricilor noștri; aceștia le-au consacrat o serie întreagă de monografii, articole și note, în special în ultimele decenii¹. Cu tot numărul însemnat de lucrări privind vechile așezări urbane, mai sînt însă lacune și unele chiar însemnate. Nu toate orașele și tîrgurile noastre își au *monografia* respectivă; despre o seamă din ele n-avem decît cunoștințe fragmentare, insuficiente, iar despre cîteva numai simple mențiuni. Cel mai oropsit, în privința aceasta, mi se pare a fi *Cornățelul*, orașul care a înflorit în veacul al XVI-lea și al XVII-lea și care astăzi e comună rurală, nepăstrîndu-și nici măcar numele de odinioară. Asupra Cornățelului nu există nici un articol, nici o notă în istoriografia romînească; mai mult chiar, nu se știe nici unde era așezat. Ion Bogdan, publicînd în 1895 opera lui Miron Costin, *Cronica Țării Moldovei și a Munteniei*, în care se afla un pasagiu referitor la „orașele din Țara Muntenescă“, orașe cuprinzînd și Cornățelul, crede că e vorba „probabil“ de „Cornățelul din județul Dîmbovița“². În operele de sinteză ale lui Xenopol și Iorga, el nu e amintit, după cum nu e amintit nici în studiile despre orașe ale lui P. P. Panaitescu³; în sfîrșit, un articol recent privind „desvoltarea economică a orașelor din țara Romînească în anii 1501—1650“, nu se ocupă de Cornățel decît ca să afirme într-o singură frază că face parte din categoria așezărilor urbane care „încep să decadă și se transformă în mici tîrguri“⁴.

¹ Vezi pentru unele din aceste monografii Const. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, vol. II, ediția a patra, București, 1943, p. 467—8 și vol. III, 2, București, 1946, p. 533—4; Același, *Tîrguri și orașe romînești dispărute*, în *Din trecut*, București, 1942, p. 164—171; cf. bibliografia din *Revista Istorică Romînă*, vol. I—XVII (1931—1947), rubrica „Istorie locală“.

² I. Bogdan, *Cronice inedite atîngătoare de Istoria Romînilor*, București, 1895, p. 204. Luîndu-mă după Ion Bogdan, am afirmat și eu în *Istoria Romînilor*, III, 2, Buc., 1946, p. 498 că cronicarul moldovean se referă la Cornățelul din Dîmbovița; în realitate, așa cum voi arăta mai departe, el are în vedere Cornățelul de pe Mostiște, din județul Ilfov.

³ *Comunele medievale în Principatele romîne*, în *Interpretări romînești*, București, 1947, p. 161—218 și *Cum au ajuns Bucureștii capitala țării?*, *ibidem*, p. 219—230.

⁴ Lia Lehr, *Despre desvoltarea economică a orașelor din Țara Romînească în anii 1501—1650*, în *Studii și referate privind istoria Romîniei*, I, București, 1954, p. 664; A doua lucrare a aceleiași *Organizarea administrativă a orașelor din Țara Romînească în anii 1501—1650*, în *Studii*, 1956, nr. 2—3, p. 57—72 nici nu-l menționează.

Așezarea orașului. Inceputurile lui. Prima mențiune documentară sigură⁵ despre Cornățel o găsim în documentul din 1526, iunie 1, prin care Radu de la Afumați întărește lui jupan Neagoe vel vistier, soției acestuia Caplea, cumnatului acestuia jupan Staico și jupanului Pîrvan treizeci și unu de sate și părți de sate, o avere uriașe. Printre aceste sate sînt cîteva din sudul județului Ilfov: „....Oltenița toată și Ulmenii toți și Clinciul jumătate și Chiselețul tot și Cornățelul tot și Descupereștii toți și Găojanii toți și Clăteștii toți și Negoeshii toți”⁶. Cornățelul apare așadar la aceasta dată ca *sat boieresc*, în posesiunea unei puter-nice și bogate familii.

Doisprezece ani mai tîrziu, la 5 mai 1538, el este *tîrg*. Un docu-ment din această zi, de la Radu Paisie, prin care se întărește lui Vlaicu vel logofăt ocina în Teleorman, este scris de Oprea, diacul domnesc, „*în tîrgul Cornățel*”⁷. Prin urmare, în răstimpul dintre 1 iunie 1526 și 5 mai 1538, așezarea se transformase din sat în tîrg. Iar la 23 decembrie 1575, Alexandru voevod, întărind lui jupan Stan vel spătar, soției sale Caplea și fiilor lor satul Descupereștii, ocina lor veche și dreaptă, spune: „Iar după aceea au avut satul Descupereștii pîră cu orașul domniei mele Cornățelenii (съ паром двамъ корнѣцелнѣи) Si așa pîrau Cornățelenii înaintea domniei mele ca să aibă ocina la satul Descupereștii”⁸. Prin urmare, „tîrgul” din 1538 este numit, după mai puțin de patru decenii, „orașul domniei mele”, așezare deci de caracter urban, la fel cu celelalte orașe ale țării.

Cum s-a petrecut această transformare, cărei factori i se datorește ea? Trebuie să ținem seamă, în primul rînd, de necesitățile economice. Pentru nevoile de schimb ale locuitorilor din bine populata vale a Du-nării, cu sate dese, era necesar un tîrg. Țăranii din preajma Mostiștei inferioare erau prea departe atît de București cît și de Giurgiu — devenit după 1417 reședința raialei turcești, deci mai greu accesibil — și de orașul de Floci. Un drum cu carul cu boi — dus și întors — la unul din aceste trei centre ținea circa o săptămînă; și asta, numai pe vreme bună; cînd începeau noroaiile, circulația devenea imposibilă. Chiar cu căruța cu cai, tot trebuiau patru zile. S-a simțit deci nevoia unui centru de schimb, unui *tîrg* mai apropiat, la fața locului, și el s-a întemeiat în această regiune a Mostiștei inferioare, într-un punct aproape echidistant de cele trei orașe amintite.

Punctul era bine ales. Cornățelul se afla la marginea cîmpiei mun-tene, spre lunca Dunării, lingă o regiune întinsă de bălți bogate în pește. Dunărea formează în acest loc o serie întreagă de bălți, legate între ele

⁵ În 1503, găsim în Brașov un negustor din Cornățel anume „Kosta” deci Costea (*Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, I, p. 20). Nu e sigur însă dacă avem de a face cu Cornățelul de la Dunăre, cum înclin eu să cred, sau cu cel din Dîm-bovița, de la sud-est de Tirgoviște, cum afirmă editorul volumului *Quellen*, III, p. 860 (indicele).

⁶ *Documente privind istoria României, Veacul XVI. B, Țara Românească*, vol. II, București, 1951, p. 15.

⁷ *Idem*, p. 244.

⁸ *Idem*, vol. IV, București, 1952, p. 209—210.

prin gîrle sau privaluri. E mai întii, spre miazăzi, balta *Vărăștilor*, aceea a *Sticleanului* — sau, cum îi zic localnicii, *Sticlele* — și balta *Ră-tunda*. Spre vest de balta *Vărăștilor*, sînt alte bălți mai mici: *Cepii*, *Leș-teava* și *Tenea*. Și mai spre vest, dincolo de gîrla Scoiceni care leagă balta Cornățelului sau, cum îi spune astăzi, a Minăstirii, de Dunăre și care, la extremitatea ei dinspre miazăzi, dinspre fluviu, poartă numele, sugestiv, de Dunărica⁹, se află a treia serie de bălți sau iezere, tot mici, dintre care cităm *Simoii mare*, *Simoii mic* și *Privaca*. Iar spre nord este complexul de bălți mari, format de cursul inferior al Mostiștei și anume balta *Cornățelului* — azi a Minăstirii — avînd partea cea mai adîncă la *Căldarea*, apoi *Corcovatul* și *Mojdreanul*¹⁰. La rîndul ei, această regiune a Mostiștei inferioare e mărginită de alte complexuri de bălți atît spre răsărit — complexul *Gălățui* și al iezерului *Călărașilor* — cît și spre apus, spre bălțile *Chiseletului* și *Spanțovului*.

Încă din epoca preistorică, oamenii au găsit în lunca Dunării condiții foarte favorabile de trai. Pămîntul e excelent pentru agricultură; grînele, legumele, vița de vie reușesc foarte bine și se coc înaintea celor de pe cîmpie, cu atît mai mult a celor de la deal și munte. Fineață e din belșug, deci puțința de a crește vite albe și turme de oi; lemn ușor, din pădurile de baltă, lesne de lucrat, și lemn tare, din pădurile de stejar și de corn de la apus de Mostiștea, de asemeni. Comunicația e înlesnită de Dunăre și de întinsul bălților. Iar peștele, care găsește în seninul de apă puțin adîncă de aci condiții optime de dezvoltare, constituie articolul de schimb cel mai important. Se poate spune că *pescuitul* a fost îndeletnicirea caracteristică a satelor din lunca Dunării, încă din preistorie. Descoperirile făcute la Minăstirea, la Coconi, la Spanțov, la Grădiștea Mare și cea mică, la Boian, la Stăncuța, la Glina, la Cunești, la Gumelnița și, în general, în întreaga regiune între Călărași și Giurgiu, o atestă cu prisosință¹¹. Printre punctele de reper ale unei hotarnice din 1844,

⁹ Tot Dunărica se numește și gîrla care leagă balta Greaca de Dunăre; numele însuși arată importanța acestor gîrle care, în epocile de creștere a apelor, au un debit mare. Din Dunărica-Scoiceni se desfac o serie de gîrle secundare sau privaluri: citez *Lebăda mare* și *Lebăda mică*, *Privalul Dracului*, *Privalul Morii*, *Privalul lui Ciurea*, *Privalul Armăsarului*. Ele făceau legătura cu lacurile *Cepii*, *Ascufșuri* și *Baicu*. Zic făceau, deoarece azi, în urma îndiguirii, o seamă de lacuri și gîrle au secat. — Pentru topica regiunii datoresc o serie de informații preotului Ion Dan și lui moș Gheorghe Stănescu, ambii din Minăstirea. Alte informații privind așezarea satului și locuitorii lui le am de la preotul Grigore Burlușanu, fost paroh al comunei Coconi și de la preotul Mihail Mustea, parohul comunei Minăstirea. Îmi fac o plăcută datorie exprimîndu-le tuturor mulțumirile mele.

¹⁰ Pentru aceste bălți, vezi și documentele citate mai jos precum și harta statistică rusă din 1835, planșa VIII.

¹¹ Vezi pentru aceste descoperiri I. Andrieșescu *Les fouilles de Sultana*, în *Dacia*, I (1924), p. 74; Gh. Ștefan, *Fouilles de Căscioarele*, în *Dacia*, II (1925), p. 190—192; VI. Dumitrescu, *Fouilles de Gumelnița*, în *Dacia*, II (1925), p. 99; Dorin Popescu, *Les fouilles de Cunești*, în *Dacia*, V—VI (1935—6), p. 117; Bucur Mitrea, *Șantierul Spanțov*, în *Studii și cercetări de istorie veche*, IV (1953), p. 224; Eug. Comșa, *Cercetări arheologice în preajma lacului Greaca*, *ibidem*, V (1954), p. 585—593 și în special harta de la p. 592—3; N. Angheliescu, *Cercetări și descoperiri arheologice în raioanele Călărași și Slobozia*, *ibidem*, VI (1955), p. 311—328 și în special harta de la p. 327. Pentru

septembrie 20, se amintește și „vadul năvoadelor, din malul Mostiștei, unde s-au făcut mușuroi”¹², iar la hotarul dintre moșia Minăstirea Coconi și Odaia Vlădichii se află „drumul peștelui”¹³. Satele de pe malul bălții Cornățelului dau un mare număr de „năvodari”, avind în fruntea lor „vătăfi”¹⁴. În această lume a apelor, îndeletnicirea de căpetenie e pescuitul, iar bogăția principală *peștele*. Pentru el, se poartă judecăți lungi, care țin generații, reluându-se sub fiecare domnie nouă. Oamenii sînt dirji, în special „orășenii” de la Cornățel care-și apără neconținut ocina, luptîndu-se mereu cu minăstirile și cu boierii, stăpîni ai bălților vecine.

Complexul de bălți de la Cornățel adică de la vărsarea Mostiștei în Dunăre a fost la început *domnesc*. Ne-o spun lămurit hrisoavele veacurilor XVI și XVII în legătură cu posesiunile pe care le aveau aci minăstirile Radu Vodă și Vîforita. La 11 ianuarie 1587, Mihnea voevod întărind „marii mănăstiri care este din jos de București, lingă cetatea domniei mele”, așadar minăstirii Sf. Troiță sau — cum i s-a zis mai tirziu — Radu Vodă „balta Cornățelului și Corcovatul și Mojdreanu” pe care tot el i le dăruise, dă explicația că „această baltă a fost domnească”. Deci „domnia mea cu bună vrere am dat și am miluit sfînta mănăstire cu mai sus zisa baltă”¹⁵.

În acest complex se afla și balta acordată de domnie șufarilor sau șefarilor adică bucătarilor domnești. „Vel șufarul”, subaltern al marelui stolnic¹⁶, poartă cu minăstirea de maici Vîforita un proces pentru stăpînirea bălții Sticleanu¹⁷, proces din care rezultă precizări interesante. Procesul se judecă în ziua de 12 aprilie 1630 și domnul, împreună cu tot divanul, dă cîstig de cauză minăstirii. „Să fie volnice călugărițele cu această carte a domniei mele — zice Leon Vodă — să-și ție balta ce se chiamă Sticleanu de la Vărăști de lingă Cornățel, ce iaste balta mănăstirii de moșie încă mai denainte vream, în mijlocul ocinii. Și tot o au ținut călugărițele... cu bună pace. Iar cînd au fost acum în zilele domniei mele, iară șefarii ei au impresurat balta mănăstirii Sticleanu și au zis cum iaste baltă domnească miluică de domni prea seama șifărească. Iar maica Anghelina stărița, ia se-au plînsu înaintea domniei mele în divanul cel mare și au venit de se-au pîrit de față cu Chirca vameșul

mulțimea așezărilor preistorice din această regiune vezi și hărțile descoperirilor preistorice de la Muzeul de Antichități din București; cf. Const. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, I, ediția a cincea, București, 1946, harta nr. 1: *Dacia preistorică*.

¹² Hotărnicia, tipărită, a moșiei Tăriceni-Curățești cu Odaia Vlădichii sau Cotrocenca, din 1874, noiembrie 30 (decembrie 12), de inginerul hotarnic Sc. Stravolca, la Arhivele Statului, Buc., *Hotărnicii*, jud. Ilfov, nr. 56; ibidem, *Planuri*, nr. 144 (Tăricenii, Curățeștii, Odaia Vlădichii sau Cotrocenca).

¹³ Hotărnicia amintită, p. 4. — Pentru bogăția în pește și păsări de apă a regiunii, în vremea noastră, și pentru pescarii turlucăeni de aici, vezi August von Spiess, *Die vier Jahreszeiten im Vogelparadies Mănăstirea*, f. 1., (1924), 18 p. în 4°.

¹⁴ Vezi mai jos, p. 126—127.

¹⁵ *Documente...* veacul XVI, B., vol. V, p. 282—284.

¹⁶ Const. C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul marilor dregătorii în secolele XIV și XV*, Vălenii de Munte, 1926, p. 143.

¹⁷ Vezi și mai departe, p. 105—106.

care au fost cumpărat balta Sticleanu de la șifanii domnești. Și au scos călugărițele cărți pre baltă de la Sticleanu înaintea domnii mele de la toți domnii. Într-aceia domnia mea am căutat și am judecat pre drept și pre judecată dereaptă și cu toți cinstiții deregătorii domnii mele și au mărturisit toți boiarii ai divanului cei bătrâni cum balta Sticleanu n-au fost șifărească nici odată, ce au fost tot a mănăstirii de călugărițe ce se cheamă Vihorita. Iar șifarii n-au avut nici o treabă, ce au fost baltă șefărească în balta Cornățelului ce se cheamă Ceapiia, de osebi. Și au rămas Chirca vameșul și șefarii de leage și de judecată denaintea domnii mele de în divan”¹⁸. Din acest proces rezultă deci că șefarii, în frunte cu vel șefarul, aveau pe seama lor, ca un venit al slujbei ce îndeplineau la curte, balta Ceapiia, după cum vel stolnicul avea, mai târziu, balta Greaca¹⁹. Era una din bălțile cele mai bogate în pește; amintirea acestui fapt s-a păstrat pînă astăzi la localnici care mi-au vorbit cu admirație de cantitățile mari de crap, lin și știucă ce se scoteau de aci²⁰.

Așadar, în marginea *bălții domnești* s-a întemeiat, în prima jumătate a veacului al XVI-lea, tîrgul, apoi orașul *Cornățel*. Numele și-l trage de la o pădure mică de corni, un „Cornățel” — diminutiv din cornet²¹ — de prin partea locului²². „Corneturi” și „Cornățele” găsim pe întreaga față a pămîntului românesc, în Ialomița — unde un sat cu acest nume apare în harta din 1835²³ — în Ilfov — orașul Cornățel —, în Dimbovița unde așezarea Cornățelului, la „podul de piatră” a văzut eliberarea, în 1717, a robilor luați de tătari²⁴, în Vilcea — vechea minăstire Cornet — în Putna, Argeș, Buzău, Prahova, Gorj, în Ardeal²⁵, etc. Cornul e unul din copacii — mai bine i-am spune pomii — care cresc *pretutindeni* pe pămîntul românesc, ca și nucul, mărul, părul și prunul. De aceea mulțimea „corneturilor”, a „nuceturilor”, a „merișurilor” și a „perișurilor” la noi, atît în Muntenia, cît și în Moldova și în Ardeal.

¹⁸ Arhivele Statului, Viforita, pachetul 1, documentul 17.

¹⁹ Const. C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul marilor dregătorii...*, p. 143.

²⁰ În urma îndiguirilor, balta, numită acum *Cepii*, și-a pierdut însemnătatea de odinioară, secînd. Numai în timpul ploilor mari, se mai umple cu apă.

²¹ Pentru nume și discuția în jurul etimologiei lui, vezi Iorgu Iordan, *Rumänische Toponomastik*, I, Bonn și Leipzig, 1924, p. 120; Același, *Nume de locuri rominești în Republica Populară Romînă*, București, 1952, p. 44.

²² Urme din vechea pădure, de stejar (tufă) și corn, s-au păstrat pînă astăzi. În mijlocul terenului gospodăriei de stat din Minăstirea, în plin cîmp, sînt doi stejari groși, bătrîni, numiți de localnici „tufanii lui moș Gheorghe”: au sute de ani vechime. Un alt stejar, mare și gros, e în curtea S.M.T.-ului din Ulmeni. Cînd, acum vreo șapte decenii, s-a stricat casa cea veche a părinților lui Gheorghe Stănescu din Minăstirea, s-au găsit stilpii făcuți din lemn de corn: „erau tari cum îi hierul”: mi-a povestit bătrînul Stănescu, în vîrstă acum de 87 de ani.

²³ Const. C. Giurescu, *Principatele romine la începutul veacului XIX* (sub tipar).

²⁴ Const. C. Giurescu, *Istoria Rominilor*, III, 1, ediția a doua, București, 1944, p. 241—2.

²⁵ N. Drăgan, *Rominii în veacurile IX—XIV pe baza toponomiei și onomastice*, București, 1933, p. 554—5.

Orașul se învecina spre răsărit cu satele Vărăștii și Gurguiatii, spre nord cu Nenciuleștii și Făureii, spre nord-vest cu Curăteștii și Descopereștii, iar spre vest cu Chisălețul (azi Chiseletul). La sud se învecina cu albia Dunării. Dintre aceste sate, Vărăștii, Făureii, Curăteștii și Chiseletul și-au păstrat pînă în zilele noastre vechile nume; Nenciuleștii, Gurguiatii, Descopereștii și Găojanii însă nu. Nenciuleștii se numesc azi Chirnogi²⁶; pentru celelalte trei sate, dispariția numelor lor se poate explica în două feluri: sau prin dispariția satelor înseși, din cauza vicisitudinilor istorice, sau prin schimbarea numai a numelor, satele continuînd, ca și în cazul Nenciuleștilor, să existe. În cazul ultim, schimbarea numelor se explică, la rîndul ei, prin caracterul lor satiric sau chiar pornografic; fenomenul e frecvent în această regiune de sud-est a țării, unde asemenea numiri au abundat²⁷. Dacă avem de a face numai cu o schimbare a numelor, atunci Găojanii s-ar putea să fie actualul sat Ulmul, pe malul *de est* al bălții, la sud de Nenciulești²⁸. Gurguiatii veneau mai la sud de Găojani, probabil pe locul actualului sat Boșneagul sau, eventual, la Dorobanțu. Cît despre Descoperești, el era pe malul *de vest* al bălții, probabil unde e azi Odaia Vlădichii. Numele se păstra încă în 1778; într-o hotarnică inedită din acest an, noiembrie 29, descriindu-se hotarele bălții, proprietatea minăstirii Radu Vodă, se spune: „întîiu semn iaste în gura Covărluiul și merge pînă în baracină, pînă prival; di în Covărluiu pînă Corcovatul; di acolo... iar capul privalului... iar de acolo merge la gridiște, la Peilele, care merge matca apei la *Discoperești*”²⁹.

Hotarul dintre Cornățel și Chisăleț este precizat în documentul din 1579, noiembrie 28 — păstrat într-o traducere românească tîrzie — prin care Mihnea Voda întărește minăstirii Sf. Troiță de din jos de București acest sat³⁰. El începe „din vadul Staiului din Dunăre pînă în japșa Mantii”³¹ și la privalul Manii și la gorganul Leții³² și pe șuvița Cadului la lacul lui Nan și de acolo la acele doo pietri și pînă la drumul cel mare al Cornățelului”³³. Pentru acest hotar fusese judecată în vremea lui Pătrașcu cel Bun (1554—1557); fostul stăpîn al satului, Tudor vel logofat, luase „lege peste lege” 24 de boieri jurători și aceștia pusese

²⁶ În harta statistica rusă, care ne dă, pentru Muntenia și Moldova, peste două sute de așezări cu nume duble, satul apare cu denumirea „Ninciuleștii Domnești (Chirnogi)”, avînd 30 de „curți” sau gospodării.

²⁷ Astfel, în Ialomița, Futeștii de pe vremea lui Matei Basarab au devenit Feteștii de astăzi, Bășinarii au devenit Cocargeaia: în Ilfov, Futeștii de pe Mostiște și-au schimbat numele, după toate probabilitățile, în Tăricești. Vezi mai jos, p. 119.

²⁸ Localizarea am făcut-o avînd în vedere documentul din 1620, septembrie 20 (*Documente...*, veacul XVIII, B., vol. III, p. 589).

²⁹ Vezi mai jos, p. 127.

³⁰ *Documente...* veacul XVI, B. vol. IV, p. 430.

³¹ În *Documente*, l. c. p. 430, este greșit: „pînă la Zapșa Mantii (cu z mare!)”, lăsînd să se creadă că Zapșa e nume propriu, pe cînd în realitate e vorba de o japșă adică de un ochiu de apă, o băltă mică.

³² „Leța” este și azi un cîmp, între Minăstirea și Chiselet, lîngă șosea, mai aproape de Minăstirea decît de Chiselet.

³³ *Documente*, l. c.

semnele pe unde fuseseră din vechi³⁴. În același document din 1579, noiembrie 28 se precizează și hotarul Chisălețului față de satul Marotin; între punctele de reper figurează și „Cernuleasă”: e locul unde se află binecunoscuta pădure de stejar de azi *Ciornuleasa*, bogată în vinat.

„Mănăstirea” de la Cornățel. La Cornățel se pare că a existat o minăstire; unele mărturii documentare de care dispunem ar justifica o asemenea ipoteză. Printre cei ce restabilesc, în 1778, hotarele încălcate ale bălții, este și unchiușul „Iacov de la mănăstirea Cornățilului”³⁵. Pe de altă parte, în harta Țării Rominești din 1788 a lui F. Jos. Ruhedorf, la „Kornizel”, citim: „Kalugeriae seu Coenobia”³⁶. Aceeași indicație a existenței unei minăstiri aci, găsim și în vestita hartă a lui Rhigas din Velestin, tipărită la Viena în 1797³⁷.

Poate că pentru această minăstire — de la care s-ar trage numele actual al așezării — a zidit Matei Basarab o biserică de zid în anul 1648. Pisania bisericii, inedită, citită cu prilejul cercetării ce am făcut la fața locului, are următorul cuprins: „Întru slava tatălui și a fiului și a slintului duh, rădicatu-se-a această slintă biserică dert temelia ei de prea luminatul Domn Io Mateiu Basarab vcevo[d] și de doamnă sa Elina, întru cinstea și lauda hramului ei, a sfintului și marele măcenic Nestor, fiind ispravni[c] jupan Gheorghe biv iv³⁸ visti[er] i Sima județul. Mșița Iul. 25 dni, vlt. 7156” (1648)³⁹.

Cîteva cuvinte despre cei doi „ispravnici” prin grija cărora s-a ridicat biserica din Cornățel. Primul, Gheorghe vistierul, este începătorul neamului lui Radu Popescu cronicarul, adică bunicul acestuia și tatăl lui Hrizea. Vtori vistier sub Leon Tomșa, într-un document din 2 iulie

³⁴ Documente, I. c.

³⁵ Arhivele Statului, Radu Vodă, pachetul 45, documentul 20; vezi mai jos, p. 128, și pentru o altă interpretare, p. 125.

³⁶ „Mappa Specialis Walachiae” la Academia R.P.R. Manuscrise, Atlasul Dimăncescu, f. 154.

³⁷ Atlasul Dimăncescu, f. 165.

³⁸ Sic! Greșeală a meșterului săpător de slove. Trebuia vt adică vtori, deoarece Gheorghe rămăsese vtori vistier. Într-adevăr, într-un zapis din 1 septembrie 1646, așa-dar cu mai puțin de doi ani înainte de zidirea bisericii, zapis prin care roșii și mazălii din Cocoruz și Porumbrini (Vlașca) îi vind o ocină la Dirza, el poartă titlul de „biv vtori vistier” (Const. C. Giurescu, *Istoria Romînilor* III, 2, p. 693). Pe de altă parte, într-un act din 1649 martie 30, așadar după zidirea bisericii, el e trecut „Ghierghe vistiierul”, spre sfîrșitul listei de martori, după toți dregătorii în funcție și fără calificativul de „jupan”. (C. G. Mano, *Documente din secolele al XVI-lea—XIX-lea privitoare la familia Mano*, București, 1907, p. 20). Ceeace înseamnă că rămăsese „biv vtori vistier”.

³⁹ Pisania, săpată în piatră, se află deasupra ușii de intrare în pronaos. În partea superioară a pisaniei, la mijloc, stema țării, vulturul cu crucea în cioc. Un chenar de piatră sculptată dă ocol ușei. Mai sînt încă două pisanii, deasupra intrării în pridvor; ele arată că lăcașul a fost restaurat în două rinduri, în 1900 și 1937. De la prima restaurare datează acoperișul dublu al turlei, de tablă, în locul celui simplu, de șindrilă, de la început. Dintre cărțile vechi ale bisericii se mai păstrează: 1) Un *Octoih*, tipărit la 1792 în tipografia mitropoliei din București de către Stanciul Tomovici tipograful și avind la urmă o însemnare din 3 februarie 1799 cum că a fost cumpărat de „megiași” și dat „sf. biserici în Mănăstirea”, 2) Un *molitvenic*, fără început, datind, probabil, din a doua jumătate a secolului XVIII.

1632⁴⁰, el cumpără, împreună cu soția sa Sofica, satul Vilcăneștii sau „*Frăsinetul de jos, de pe Mostiște*“; acul de întărire, dat de Matei Basarab, poartă data 21 noiembrie 1633⁴¹. Prin urmare, el avea moșie în *vecinătatea orașului Cornățel*; nu e de mirare așadar că Matei Basarab l-a însărcinat să supravegheze și să ducă la bun sfârșit ridicarea bisericii din acest oraș.

Cel de al doilea ispravnic, *Sima județul*, este „primarul“ orașului. Cornățelul, ca și celelalte comune urbane din Muntenia, era cîrmuit, în vremea aceea, de un „județ“ și de 12 „pîrgari“. Prin demnitatea pe care o ocupa, prin mijloacele pe care această demnitate i le pune la îndemînă, el era cel mai indicat să privegheze ridicarea lăcașului. De fapt, el este cel care a avut grija, zi de zi, a lucrării, Gheorghe vistierul, boier de divan și șezînd numai temporar la moșia lui de pe Mostiște, neputînd să se consacre permanent unei asemenea trebi; el inspecta doar din cînd în cînd și raporta Domnului; nădejdea rămînea pe „primarul“ localnic care era de altfel direct interesat în ridicarea lăcașului, o adevărată podoabă a orașului.

Biserica, restaurată în două rinduri, în 1900 — nu prea fericit — și în 1937, se înfățișează ca o construcție puternică, dominînd satul prin turla ei masivă. Privind-o, gîndul te duce la turla bisericii din Strehaia, altă ctitorie a lui Matei Basarab. Hramul a fost la început — așa cum ne arată pisania — sf. Nestor care se sărbătorește a doua zi de Sf. Dumitru; azi, hramul este chiar Sf. Dumitru. Schimbarea s-a făcut după 1810, deoarece în cataografia eparhiei Ungrovlahiei din acest an, se indică vechiul hram⁴².

În cazul cînd admitem existența unei minăstiri la Cornățel, cît de veche să fi fost ea? Se datorește oare lui Matei Basarab sau acesta n-a făcut decît să ridice — în complexul minăstirii, existente dinainte — o *biserică nouă*, în locul unei alteia mai vechi, ruinate, așa cum s-a întîmplat la Cîmpulung (minăstirea lui Negru Vodă!), la Sărindar în București, la Tirgoviște (mitropolia!), la Brincoveni, Măxineni, Sadova, Plumbuita, Dragănești, etc.?⁴³

S-ar putea să avem de a face cu o veche minăstire, anterioară lui Matei. Nu cumva *aci* a fost misterioasa minăstire *Strugalea*, căreia Mircea cel Bătrîn îi întărește la 11 mai 1409 satul Pulcouții donat ei de jupanul Gal și hotărăște totodată ca ea să beneficieze și de obligația sau „legea“ pe care o aveau locuitorii acestui sat de a prinde pentru

⁴⁰ Academia Română, pachetul 42, documentul 69.

⁴¹ Arh. St., Mitropolia, pachetul 30, doc. 5; cf. C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul cronicelor muntene*, București, 1906, p. 38.

⁴² Diaconul Nic. Popescu, *Catagrafia eparhiei Ungrovlahiei în anul 1810*, București, 1914, p. 73—4.

⁴³ Const. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, III, 1, ediția a doua, București, 1944, p. 64—70; Același, *Matei Basarab cel mai mare ctitor bisericesc al neamului nostru*, în *Prinos Patriarhului Nicodim*, București, 1946, p. 167—176.

domnie moruni trei zile pe an⁴⁴? Asupra așezării Strugalei istoricii nu sînt de acord. În genere, predomină părerea că ea era prin părțile Giurguiului, plecîndu-se probabil de la faptul că actul din 1409 este scris în Giurgiu⁴⁵. Dar în această regiune a vechiului port dunărean nu găsim, mai tîrziu, nici o amintire a vreunei minăstiri, nici în documente, nici în hărți. Mai spre răsărit însă, aproape de gura Argeșului, respectiv de gura Mostiștei și a Ialomiței întîlnim nu mai puțin de patru asemenea lăcașuri, tuspătru aproape de Dunăre. E, mai întii, minăstirea de la *Cătălui* sau gura Cătăluiului, numită astfel după micul curs de apă, afluent al Dunăricăi⁴⁶; i s-a zis mai tîrziu și minăstirea *Clătești*, după satul din vecinătate. Prima mențiune documentară despre această minăstire datează din 1577, iulie 7⁴⁷, iar hrisovul din 1579, decembrie 12 arată clar echivalența Cătălui — Clătești⁴⁸. A doua minăstire e cea de la Surle sau Surlari, sat căruia i se mai zice, în harta din 1835, și Carasan. Generalul Bauer, în *Memoriile* lui, apărute în 1778, are următoarea mențiune: „Sourle, village avec un couvent sur le Danube“⁴⁹. A treia minăstire ar fi cea de la Cornățel; ea a determinat, se pare, numele actual al satului. În sfîrșit, cea de a patra a fost la vechiul oraș de Floci, la gura Ialomiței. Bauer, în același *Memorii*, arată că, la acea dată, lăcașul de aci era în ruină⁵⁰; el purta numele de Flămînda; i se mai spunea și Orașul sau Orașul vechi⁵¹. Pînă astăzi, țărani de acolo știu de locul unde a fost vechiul lăcaș și îl numesc așa „minăstirea“⁵². E posibil ca unul din aceste patru lăcașuri să fi purtat, la începutul veacului al

⁴⁴ Documentul, numai în traducerea rominească, e publicat în *Documente, veacul XIII, XIV și XV, B. Țara Rominească*, București, 1953, p. 64—5; textul slav la P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Rominești*, I, București 1938, p. 104—106.

⁴⁵ Vezi, de pildă, N. Iorga, în *Studii și Documente*, VII, București, 1904, p. X: „mănăstirea Strugalea, undeva lîngă Dunăre, poate în părțile Giurguiului unde e scrisă dania“; cf. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 62: „în părțile Giurguiului“ și p. 161: „lîngă Giurgiu“; cf. același, în *Interpretări rominești*, București, 1947, p. 225—6; „Strugalea, mai la sud, aproape de Giurgiu“. Pentru critica afirmației categorice a lui Panaitescu, vezi Const. C. Giurescu, *În legătură cu Mircea cel Bătrîn*, în *Revista Istorică Romină*, XV (1945), p. 419.

⁴⁶ Se varsă în Dunărica la sud-vest de Chirnogi; prin Dunărica se înțelege gîrla care leagă halta Greaca de Dunăre. În harta austriacă manuscrisă din 1791, de la Academia R.P.R., în planșa 83, găseam însemnat, la vest de satul Chirnogi, chiar pe buza platoului spre lunca Dunării „altes Kloster“ deci „veche minăstire“.

⁴⁷ *Documente, veacul XVI, B. vol. IV*, p. 283—285.

⁴⁸ Prin acest din urmă hrisov, Mihnea voevod întărește minăstirii ocinile ei. La începutul hrisovului, lăcașul e numit „Cătălui“ iar la fine „de la Clătești“ și de la „gura Cătăluiului“ (*Documente, veacul XVI, B. vol. IV*, p. 434—437).

⁴⁹ Generalul de Bauer, *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*, Frankfurt și Leipzig, 1778, p. 155.

⁵⁰ O. c., p. 141—2. Potrivit acestui izvor, erau aci „pe lîngă biserica minăstirii Flămînda, încă două „biserici“ numite „Orașul vechi“ și „Ghidiliți“. Localnicii, răs-punzînd în 1873 la chestionarul lui Al. Odobescu, știau că au existat „trei schituri“ la Flămînda, la „mică depărtare de oraș, spre apus“. (Dan Iliescu, *Un vechi oraș dispărut: Cetatea de Floci*, București 1930, p. 11).

⁵¹ Cu acest nume de *Oraș* apare minăstirea în harta rusă din 1835, planșa VIII.

⁵² Informație dată de agronomul Dadu Burnea, cunoscător al regiunii.

XV-lea, numele de Strugalea, pe care să-l fi înlocuit apoi cu altul⁵³. Să nu fi fost aci, la Cornăţel, lăcaşul căruia Mircea îi dă hrisovul din 1409?⁵⁴ Intr-o asemenea ipoteză, tocmai *vechimea* minăstirii şi faptul că era binecunoscută pe o rază largă ar explica numele de azi al aşezării.

În ipoteza existenţei unei mai vechi minăstiri aci, identice cu Strugalea, se pune însă întrebarea: cum se face că nu cunoaştem nici un hrisov—după cel din 1409—nici o carte domnească privind acest lăcaş? Cum de domnia şi boierii nu au făcut milostenii acestei minăstiri, aşa cum s-a întâmplat cu cele vecine de la Clăteşti-Cătălui şi de la Slobozia? Să se fi pustiit vechiul lăcaş de timpuriu, poate din 1417, cu prilejul năvălirii lui Mohamed I, iar cel nou, ridicat pe locul precedentului, să fi dus o viaţă modestă, fără danii şi fără hrisoave? Întrebări la care nu se poate da, deocamdată, un răspuns.

Stolnicii de la Cornăţel. În afară de centru minăstiresc, Cornăţelul mai era şi un centru administrativ şi anume reşedinţa *stolnicilor* care privegheau pescuitul în Dunăre şi în numeroasele bălţi ale regiunii, luând dijma cuvenită stăpînirii. Către stolnicii din Cornăţel se adresează domnia în repetate rînduri, atunci cînd se ivesc contestaţii în privinţa dreptului de proprietate asupra bălţilor, deci asupra dreptului de pescuit, sau cînd nu se respectă scutirile de dijma acordate minăstirilor. Prima menţiune precisă în acest sens este în documentul din 1614, februarie 10: „Scris-am domnia mea — zice Radu Mihnea — voao stolnicilor de la Cornăţel, în vreme ce veţi vedea cartea domniei mele, voi să căutaţi să lăsaţi călugăriţele de la Vihorăşti (Viforita!) să-şi ia toată partea lor de peaste de în baltă ce au avut minăstirea şi la Vărăşti şi la Gurguiati, cum au luat şi pină acum şi cum au ținut şi pină acum. Iară să⁵⁵ va avea cineva vreo piră, ei vor veni de faţă în divanul domniei mele împreună cu călugăriţele. Iară voi să lăsaţi călugăriţele să-şi ia ce le iaste partea lor de peaste”⁵⁶.

⁵³ Asemenea schimbări de nume sau nume duble pentru vechile noastre minăstiri nu sînt ceva excepţional. Cozia s-a numit la început, în veacul al XIV-lea, *Nucet* şi apoi a luat numele actual spre a nu se confunda cu minăstirea, foarte veche şi ea, *Nucet* din Dimboviţa. Voi arăta aceasta într-un articol pe care-l pregătesc. Minăstirii Coşuştea din Mehedinţi i se mai zicea şi *Crivelnicu* (Vezi Al. Băracilă, *Minăstirea Coşuştea — Crivelnicu...* Vălenii de Munte, 1938); minăstirii de la Bărbăteşti (Dimboviţa) i se zicea şi *Pârcaia*, după numele unei donatoare, fosta soţie a lui Para logofătul, devenită călugăriţă ea însăşi la această minăstire (vezi Const. C. Giurescu, *Matei Basarab, cel mai mare ctitor bisericesc al neamului nostru*, în *Prinos patriarhului Nicodim, Bucureşti, 1946*, p. 171).

⁵⁴ O seamă dintre minăstiri sînt mai vechi decît primele menţiuni documentare privitoare la ele. Cătăluil e mai vechi decît 1577, după cum Snagovul e mai vechi decît 1408. Lăcaşurile domneşti şi boiereşti, de piatră şi cărămidă, se ridică adeseori pe locul unor mai vechi, de birne de stejar sau chiar de nuiele împletite şi muruite. Convingerea noastră este că aceste prime lăcaşuri modeste sînt foarte vechi, ele datînd din evul mediu timpuriu. Cu siguranţă, în insula de la Snagov a fost un asemenea lăcaş cu mult înainte de întemeierea Țării Româneşti; tot așa în lunca Dunării, la vîrsarea Ialomiţei, a Mostiştei sau a Cătăluilui.

⁵⁵ Să în loc de *dacă*. E latinul *si*.

⁵⁶ Arhivele Statului, Minăstirea Viforita, pachetul 1, documentul 5. Publicat în *Documente*, veacul XVII, B. vol. II, p. 246. — În documentele anterioare din 1612... 7 şi 1613, martie 2, Radu Mihnea dă ordine identice „stolnicilor” pentru aceeaşi pricină

Peste câțiva ani, la 14 iunie 1623, același Radu Mihnea se adresează „ție luordane ce ești stolnic la Cornățel” arătându-i că s-au jeluît călugării de la Snagov „cum te amesteci și în gîrlele mănăstirii ce sînt pre ocina satului Spanțovul, *nu ții numai balta și Dunărea, cum au fost leagea*. Și țe-am mai fost scris domnia mea și de alt rîndu carte, ca să te veghi de gîrlele mănăstirii. Tu obraz nu mai avuseși, ce tot umbli în-văluind”. Să lase prin urmare în pace gîrlele, altfel certare va avea de la domnie⁵⁷. Cartea la care se referă Radu Mihnea cînd îi spune lui Iordan din Cornățel „și țe-am mai fost scris domnia mea și de alt rîndu”, ni s-a pastrat. Este porunca din 10 decembrie 1622 dată din Gherghița, prin care domnul dispune ca minăstirea Snagov „să-și ție gîrlele care sînt pre ocina sfintei mănăstiri în sat la Spanțov... și să fie volnici călugării să-și ia vama de în peaște al zeacelea, cum iaste leagea. Și să fie în pace de către stolnicii : să n-aibă nimenilea treabă cu acele gîrle de pre ocina mănăstirii, pentrucă iaste ocină direaptă și de moșie... *și nu sînt eșite aceaste gîrle de în baltă, ce au fost nește gîrle seci de demult, acum se-au împlut de apă de în apa Argeșului și au dobîndit și peaște*”⁵⁸. Deci să nu se amestece „nimenilea”⁵⁹. Această poruncă e însemnată mai întîi prin faptul că întregește și lămurește expresia documentului din 14 iunie 1623, potrivit căreia stolnicii au „lege” să ție „numai balta și Dunărea”. Acum se precizează : *și gîrlele care ies din baltă*, ceea ce era de altfel normal, aceste gîrle asigurînd legătura bălților între ele și cu Dunărea, alimentîndu-le cu apă proaspătă din fluviu și fiind și calea prin care peștii „suiau” spre a-și depune icrele ; celelalte gîrle care se alimentau din altă parte, cum erau, de pildă, gîrlele de la Spanțov, ce primeau apă din Argeș, ieșeau de sub jurisdicția acestor dregători domnești. În al doilea rînd, porunca prezintă interes și pentru studiul vechii hidrografii rominești, arătînd legătura dintre Argeș care-și avusese, în această regiune, *un curs vechi, mai spre răsărit*⁶⁰, și gîrlele de la Spanțov.

Se vede treaba însă că acești stolnici de la Cornățel erau oameni dirji, căpăținoși și nu se lăsau cu una, cu două. La o nouă domnie, conflictul cu minăstirile, posesore ale bălților, reîncepea și trebuiau noi porunci domnești, adesea în stil cominatoriu, pentru ca ei să cedeze. La 9 iulie 1631, Leon Vodă se adresează și el „voao stolnicilor de la Cornățel. După aceeaia vă dau în știre domnia mea că aicea înaintea domniei meale au venit maicile de la mănăstire de la Vihorîta de se-au jăluît și au spus cum ce iaste venitul mănăstirii de peaște voi-l opriți și nu veți (*sic!*) să dați și de cartea domnii meale nu ascultați. Derept aceeaia, de vreame ce veți vedea această carte a domnii meale, iar voi să căutați să lăsați călugărițele să-și ia peaștele den toate gîrlele lor, de la Vărăști și

a minăstirii Viforîta. Nu se specifică locul unde stau acești stolnici, dar comparația cu actul reproduș mai sus, din 1614, februarie 10, arată că e vorba tot de cei din Cornățel.

⁵⁷ *Documente*, veacul XVII, B, vol. IV, p. 288—9. cf. Const. C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul marilor dregătorii...*, p. 143.

⁵⁸ Sublinierea e a noastră.

⁵⁹ I. Bianu, *Documente rominești*, București, 1907, p. 77.

⁶⁰ Vezi mai departe, p. 25, documentul din 26 februarie 1576.

de la Gurguiati, de în toate gîrlele și de în Argeș și de la Stiglenu și dintr-alte gîrle cum au fost obiceiul pre unde au fost ocina mănăstirii; mai mult a doară (*sic!*) să nu mai vie jalbă la domnia mea cum le opriți peaștele că apoi veți avea de cătră domnia mea mare scirbă. Iar de o (*sic!*) va părea strîmbu, să veniți de față cu maicile, alt val să nu mai faceți. Aceasta vă grăescu domnia mea". Documentul, inedit, se află printre acelea ale minăstirii Viforita, la Arhivele Statului din București⁶¹.

Uneori stolnicilor li se mai spunea și „vameși“, deoarece luau „vama“ din pește, adică dijma sau zeciuală și „pîrpărul“ de fiecare car de pește încărcat la vad sau cherhanea. La 26 martie 1633, Matei Basarab se adresează — printr-un act inedit — „voao vameșilor de la Cornățel și de la Ciocănești“, spunîndu-le, ca și Leon Vodă, că au venit călugărițele de la Viforita de s-au jeluît „cum le-ați luat balta de la Gurguiati și de la Vărăști de ați vămuit-o. Derept 'aceaia — continuă domnul — în vreme ce veți vedea ceastă carte a domniei mele, iar voi să căutați să lăsați balta sventei mănăstiri foarte în bună pace de vamă, nimic să nu vă ispițiți a mai lua o vamă de la bălțile sventei mănăstiri, pentrucă domnia mea nu v-am dat învățatura să luați⁶² voi vamă de într-aceaste bălți, că au fost ertate de alți domni bătrîni. Intr-aceaia, domnia mea încă le-am făcut cartea domnii mele ca să fie în pace. Iar voi ați călcatu cartea domnii mele și în samă n-ați vrut să o băgați. Deci acum să căutați foarte în pace să lăsați bălțile sventei mănăstiri ce zice mai sus, nimica altu val să nu faceți, că bine să știți că de voi mai înțelege domnia mea cum faceți altu val preste această carte a domnii mele, apoi mare urgie veți petrece de cătră domnia mea. Pentrucă așa iaste învățatura domnii mele“⁶³.

Cornățelul schelă la Dunăre. Pe la Cornățel a fost și un punct de trecere peste Dunăre, un vad. Nu un vad principal, ca la Floci, Giurgiu, Turnu sau Calafat, dar totuși un vad; în față, pe malul bulgăresc, e satul Popina. Cînd apele sînt la nivelul normal, se poate merge cu căruța pînă la malul Dunării, pe drumul negru; numai cînd vin apele mari, atunci se întrerupe circulația pe uscat, folosindu-se, în schimb, barca. Au fost inundații, înainte de a se construi digurile, cînd apa a intrat în partea de miază-zi a așezării, ajungînd pînă la biserica lui Matei Basarab. Prin acest vad au trecut, încă din vremuri străvechi, unii dintre călători. Traficul s-a accentuat atunci cînd comerțul *pe uscat* cu imperiul otoman a sporit, adică *după 1500*, în timp ce acela cu orașele săsești din Ardeal și, în general, cu Apusul, începea să scadă. Caravanele cu mărfuri de la Constantinopol, de la Adrianopol sau Udriiu — de aci negustorii *Udri-cani*, cu ulița și biserica din București; cf. *Lipscanii* de mai tirziu! — de la Tîrnovo ajungeau la Dunăre fie la Rusciuk, fie la Silistra de unde treceau la Giurgiu, respectiv Lichirești; de la o vreme, unii au început a lua și drumul intermediar, pe la Popina — Cornățel. Și acest

⁶¹ Pachetul I, documentul 19.

⁶² Scris, printr-o inadvertență a diacului, în document: luați.

⁶³ Arhivele Statului, Viforita, pachetul I, documentul 21.

trafic de mărfuri și călători a contribuit la dezvoltarea târgului de la gura Mostiștii; aci era doar primul popas pe pământ românesc și primul punct de unde începea să se desfășoare marfa adusă. Mihail Cantacuzino, în lucrarea sa descriptivă a Țării Românești, alcătuită în 1776, arată ca *schelă secundară* la Dunăre, deci punct de trecere și de încărcare, cu vamă, Cornățelul⁶⁴. La această dată, așezarea decăzuse, nu mai era oraș, își păstrase însă caracterul de „schelă”⁶⁵. El subzistă și în vremea noastră: înainte de 1914 se încărcau cereale; azi se încarcă sfeclă de zahăr produsă de localnici.

Recapitulând, ne explicăm formarea târgului, apoi a orașului Cornățel și dezvoltarea lui printr-o serie de factori: în primul rând, așezarea favorabilă într-o regiune bine populată servind așadar drept centru de schimb pentru populația rurală care era prea departe de cele trei orașe București, Giurgiu și Floci; apoi, proximitatea bălților bogate în pește, ceea ce a dus la dezvoltarea unui pescuit intens, efectuat de „năvodari” în frunte cu „vătafii” lor și, în același timp, la comerțul corespunzător. S-a adăugat prezența dregătorilor domnești, a *stolnicilor*, însărcinați cu supravegherea pescuitului în Dunăre, bălți și gârle, deci centru administrativ; prezența poate, a unei vechi mînăstiri, cu biserică ridicată de Matei Basarab, deci centru religios; în sfîrșit, schelă la Dunăre, deci loc de încărcare și de trecere a călătorilor și a mărfurilor, străine și indigene.

Cornățelul oraș domnesc sau boieresc? Am văzut că în 1575, decembrie 23, Alexandru voievod numește Cornățelul, „orașul domniei mele”⁶⁶. Totuși, peste mai puțin de patru ani, la 20 iunie <1579>, fiul lui Alexandru, Mihnea voievod, întărește jupanului Staico, biv vel logofăt, fiului acestuia jupan Pîrvul și fiicei acestuia, jupîneasa Stana, cu fiii lor, numeroase ocini, între care sînt „și Descopereștii toți și Găojanii toți și *Cornățelul tot și cu morile și cu bălțile și cu toate gîrlele și cu tot hotarul și Ulmenii toți și cu bălțile și cu toate gîrlele și Oltenița toată și cu morile și Clăteștii toți și cu moara...*”. Aceste ocini le avea Staico — spune actul — și pe vremea „răposatului Radul voievod” deci a lui Radu Paisie (1535—1545)⁶⁷. Le avea, adăogăm noi, chiar mai dinainte, din vremea lui Radu de la Afumați, acest Staico din 1579 fiind, după toate probabilitățile, fiul lui Staico, cel căruia i se întărise, la 1526, iunie 1, stăpînirea asupra a treizeci și unu de sate, între care și acelea din sudul județului Ilfov. N-ar fi exclus chiar să avem de a face cu unul și

⁶⁴ Lucrarea a fost editată la Viena, în 1806, de frații Tunusli, sub titlul *‘Ιστορία τῆς Βλαχίας* și fără nume de autor. Pasagiul respectiv se află la p. 332—3; cf. traducerea în românește a lui Gh. Sion, *Istoria Țării Românești*, București, 1863, p. 180.

⁶⁵ În timpul războiului ruso-turc din 1828—9, se treceau grîne peste Dunăre prin acest punct de către „străinii” adică „sîrbii” din Cornățel și Chiselet. Vezi, în privința aceasta, dosarul 69 din 14 decembrie 1829 de la Arhivele Statului București (Administrative vechi, isprăvnicatul streinilor, nr. 4657), cu următorul titlu: „Pentru cercetarea ce s-au făcut streinilor ot Chiselet și Cornățelu sud Ilfov ce au trecut peste Dunăre zaherea, dînd în cunoștință isprăvnicatului ca să aibă toată îngrijirea a nu mai trece un bob măcar peste Dunăre”.

⁶⁶ Vezi mai sus, p. 96.

⁶⁷ *Documente*, veacul XVI, B, vol. IV, p. 396—8.

același personaj; într-un atare caz, trebuie să admitem că Staico era în 1579 foarte bătrîn, de circa 80 de ani.

Cum se potrivește calificativul de „orașul domniei mele” cu stăpînirea acolo a unui mare boier, în speță a biv vel logofătului Staico? Se schimbase între timp caracterul așezării, devenise din „oraș domnesc” sat boieresc? Faptul este exclus deoarece, la cinci luni numai *după* întărirea dată lui Staico, același Mihnea acordă, la 28 noiembrie 1579 mînăstirii sf. Troiță de lingă București un hrisov prin care-i întărește satul Chisălețul și-i precizează hotarele față de satul Marotin și de „orașul Cornățel”⁶⁸. Prin urmare, așezarea își păstra caracterul ei urban care de altfel a continuat și în cursul secolului XVII. Nu se poate da decît o explicație aparentei contraziceri de mai sus: orașul s-a întemeiat *pe proprietate boierească* adică pe ocina sau moșia lui Staico, în a cărei familie așezarea era și în vremea lui Radu de la Afumați. Căci a presupune că *alături* de satul boieresc a existat și orașul domnesc, avînd același nume, mi se pare greu de admis, deși nu imposibil. Mai cunoaștem dealtfel și alte cazuri de tirguri și orașe întemeiate pe proprietatea boierească: așa sînt, de pildă, în Muntenia, în epoca mai veche, *Craiova*, întemeiată pe moșia fraților Craiovești⁶⁹, *Tirgul Bengăi*, în Gorj, pe moșia boierului Stanciu Benga⁷⁰, *Filipeștii* și *Măgureni*, în Prahova, pe moșiile Cantacuzinilor⁷¹; în epoca mai nouă, în prima jumătate a veacului al XIX-lea, *Mavrodinul* în Teleorman⁷² și *Bereasca*, în Prahova⁷³, ambele pe moșii ale baronului Sakelarie. Cornățelul a fost, prin urmare, și el întemeiat pe o moșie boierească, pe moșia marelui dregător jupanul Staico. Expresia „orașul domniei mele” a documentului din 1575 s-ar putea explica prin împrejurarea că marea majoritate a orașelor și tirgurilor fiind pe moșii domnești, diacul a întrebuintat formula obișnuită, nedîndu-și seama că, în cazul Cornățelului, avea de a face cu o excepție, cu un oraș pe proprietate boierească. Căci a crede că așezarea a fost luată pe seama domniei sub Alexandru sau predecesorii acestuia, a redevenit boierească sub fiul lui Alexandru, adică sub Mihnea și s-a întors apoi iarăși în patrimoniul domniei, după Mihnea, mi se pare puțin probabil.

A rămas Cornățelul mai departe, după 1579, proprietate boierească? Sau a devenit *oraș domnesc*, așa cum s-a întîmplat cu Craiova? Răspunsul pare a ni-l da însuși Matei Basarab care, în 1648, Octombrie 18, trimite „din orașul nostru Cornățel” („ex oppido nostri Kornaczel”) o scrisoare de condoleanțe principelui Transilvaniei Gheorghe Rákoczy al II-lea⁷⁴. Expresia „orașul nostru” ar arăta că așezarea urbană devenise acum domnească. Certitudine n-avem, deoarece documentele din 1575—9

⁶⁸ *Documente*, veacul XVI, B, vol. IV, p. 430.

⁶⁹ I. C. Filitti, *Craioveștii*, în *Convorbiri Literare*, LIV (1933), p. 196.

⁷⁰ *Idem*, p. 202.

⁷¹ G. M. Petrescu-Sava (fost Gh. Zagoritz), *Tirguri și orașe între Buzău, Tirgoviște și București*, ediția a treia, București, 1937, p. 43.

⁷² *Vezi Marele dicționar geografic*, IV, p. 240.

⁷³ G. M. Petrescu-Sava, *op. cit.*, p. 65.

⁷⁴ A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. X, București, 1938, p. 214.

dovedesc că o atare expresie nu excludea totuși proprietatea boierească. Mai târziu, la începutul secolului al XIX-lea, când orașul decăzuse, se transformase în sat, constatăm că el era tot proprietate boierească. Catagrafia eparhiei Ungro-vlahiei, din 1810, ocupându-se de biserica din Cornățel, spune lămurit: „biserica de zidu tare, cu hramul sf. Mucinic Nestor, făcută de Matei vodă, pă moșia dumnealui Scarlat Cornescul, răposatul...”⁷⁵. Aceasta nu înseamnă că biserica fusese zidită pe moșia lui Scarlat Cornescul, ci numai că, *la data catagrafiei*, în 1810, terenul aparținea zisului boier.

Ce concluzie putem trage din aceste știri aparent contradictorii? Am văzut că târgul Cornățel a fost întemeiat pe o proprietate boierească și a rămas în proprietatea aceleiași familii și după patru decenii. E probabil ca, sub Matei Basarab, să fi fost oraș domnesc, căci e greu de admis ca domnul să fi ridicat un lăcaș bisericesc pe o proprietate boierească, a altuia. La aceeași concluzie ne duce și ordinul inedit, al ispravnicilor scaunului Bucureștilor, din 1687, septembrie 25, adresat „voao megieșilor și viearilor de la Cornățel”⁷⁶. Din moment ce li se spune megieși înseamnă că nu se mai aflau pe proprietate boierească; n-am găsit din miile de documente care se referă la megieși *nici un caz* în care această denumire să fie dată locuitorilor din sate boierești sau minăstirești⁷⁷. Mai târziu însă, în epoca fanariotă, orașul, decăzut, devenit sat, a fost dăruit unui favorit sau partizan, așa cum s-a întâmplat cu o serie întreagă de așezări urbane în veacul al XVIII-lea⁷⁸. În felul acesta se explică faptul că vatra Cornățelului, cu însuși locul pe care se afla biserica lui Matei, era, în 1810, moșia lui Scarlat Cornescu, deci moșie boierească.

„Sălașul orășenilor”. Drumul cel mare al Cornățelului. Morile. Cu privire la Cornățel avem și alte știri din veacul al XVI-lea. Allăm mai întâi că *hotarul* lui înspre satul Descoperești a fost tras odată în vremea lui Mircea Ciobanul (1545—1554 și 1558). Ne-o spune documentul posterior, din 23 decembrie 1575, prin care Alexandru voievod întărește lui jupan Stan vel spătar, soției acestuia Caplea și fiilor lor satul amintit, cu tot hotarul, pentru că le este „veche și dreaptă ocină.” Iar după aceea — citim în document — „au avut satul Descoperești pîră cu orașul domniei mele Cornățelenii. Și așa pîrau Cornățelenii înaintea domniei mele ca să aibă ocină la satul Descoperești”. Stan vel spătar ia însă lege 12 boieri și hotarnic pe jupan Stan cel gros fost pîrcălab și, potrivit hotărîrii lor, ciștigă, așezînd hotarul pe unde a fost „încă și în zilele răposatului Mircea voievod”. „Iar după aceea — continuă Alexandru voievod — domnia mea am umblat pe baltă. Deci cînd domnia mea am ajuns la Cornățel, iar Cornățelenii încă nu s-au lăsat, ci s-au plîns înă-

⁷⁵ *Catagrafia eparhiei Ungrovlahiei în anul 1810*, publicată de diaconul Niculae M. Popescu, București, 1914, p. 73—4.

⁷⁶ Vezi mai jos p. 122.

⁷⁷ Pentru *megiași* vezi Const. Giurescu, *Studii de istorie socială*, București, 1943, p. 254—284.

⁷⁸ Vezi, de pildă, Tîngșorul și Ploestii, dați vornicului Ianache Moruzi (V. A. Urechia, *Istoria Rominilor*, III, București, 1892, p. 69 și G. M. Petrescu-Sava, *o. c.*, p. 40); *Gherghița* dată Mitropoliei din București în 1765 (G. M. Petrescu-Sava, *o. c.* p. 50—51).

intea domniei mele". Domnul face, de data aceasta, personal cercetare, împreună cu trei vlădici și cu toți marii dregători — o dovadă de însemnătatea dată plingerii orașenilor — dar Cornățelenii pierd din nou⁷⁹.

O altă știre din veacul al XVI-lea se referă la „sălașul” pe care-l aveau „orașenii” aproape de vechiul curs al Argeșului. La 26 februarie 1576, același Alexandru voevod întărește tot lui Stan vel spătar, soției sale Caplea și fiilor lor satul Ghindeni, cu tot hotarul. Se judecaseră pentru o parte contestată a acestui hotar cu Radul, fiul lui Bogdan, avînd fiecare cîte 6 boieri dați de domn și ca hotarnic pe Danciul vtori postelnic din Popești. „Și acei 12 boieri — relatează actul — au așezat hotarul la Băsică, unde dă drumul la Gripca și pînă la Argeșul vechi, *în dreptul sălașului orașenilor și pînă la Șivița Moșii unde se împreună hotarul Ghindeni cu hotarul Căscioarelor*”⁸⁰. Cred că e vorba de orașenii din Cornățel, deoarece alt oraș în apropiere nu exista. Probabil aci își țineau ei o parte din vite sau turme, alături de saivane avînd și colibe sau bordeie pentru păzitori. „Sălașe”, dar „pescărești”, adică așezări provizorii de ale pescarilor, pentru timpul cît ține pescuitul, arată harta din 1835, în ostrovul Balțec al Dunării, la vest de Zimnicea, precum și în deltă.

Cornățelul era legat de toate satele de prinprejur prin drumuri naturale, „drumuri negre” cum se spune și azi în Bărăgan, fără nici un fel de amenajament; acceptabile pe vreme bună, ele erau greu practicabile în timpul ploilor mari, cînd roata carului intra pînă la bucsă în noroi. Spre București ducea „*drumul cel mare al Cornățelului*”, cum i se spune în hotarnica din documentul cu data de 28 noiembrie 1579⁸¹. Pe acest „drum mare” porneau spre orașul de scaun carele încărcate cu pește proaspăt sau sărat; de aceea, de la o vreme, a început să i se spună „drumul peștelui”, așa îl găsim amintit într-o hotarnică tîrzie, din veacul al XIX-lea⁸², dar care nu face decît să repete realități existente cu secole înainte.

Actul din 1579, iunie 20, amintește de „morile” din Cornățel care sînt înșirate la un loc cu „bălțile”, cu „girlele” și cu tot hotarul. Ele constituiau deci o parte importantă a așezării, lucru normal într-o regiune de agricultură străveche, milenară⁸³. Morile aduceau atunci, cum au adus dealtfel întotdeauna și cum aduc și în zilele noastre, venituri însemnate, mai ales într-o vreme în care dreptul de măcinat constituia un privilegiu

⁷⁹ *Documente*, veacul XVI, B, vol. IV, p. 209—210.

⁸⁰ *Idem*, p. 215—216. —Documentul arată și o schimbare de curs a Argeșului în această regiune. E una din numeroasele modificări ale cursului apelor în țările noastre pe care le amintesc actele vechi. Vezi și mai sus p. 105. Pentru modificarea cursului Siretului și Birladului, vezi N. Antonovici, *Probleme hidrografice în basinul inferior al Siretului*, București, 1929; pentru aceea a gurii Oltului, P. Coteț, *Mutareu gurii Oltului*, București 1939; pentru aceea a cursului Dîmboviței, *București*, I, 1954, p. 113; cf. Const. Giurescu, *În legătură cu „Istoria Romînilor”*, București, 1936, p. 24.

⁸¹ *Documente*, veacul XVI, B, vol. IV, p. 430.

⁸² Vezi mai sus p. 97—98.

⁸³ Pe malul stîng al Dunării, chiar lingă fluviu, au găsit soldații lui Alexandru cel Mare lanuri întinse de grîu (vezi V. Pirvan, *Getica*, București, 1926, p. 47). Pe de altă parte, descoperirile privind epoca preistorică arată că agricultura se practica, în mod obișnuit, în regiunea de luncă și de șes, atît în Oltenia, cît și în Muntenia.

al proprietarilor respectivi. În 1435, când cei doi fii ai lui Alexandru cel Bun își împart țara Moldovei, în lotul cuvenit lui Ștefan, alături de „cetatea Chilieii cu vama și cu iezerile“, de orașe ca Vaslui, Birlad și Tecuci, de ținuturi ca „Oltenii“, se amintesc și „morile covurluiene“⁸⁴. Iar în diploma Ioaniților din 1247, printre bunurile pe care regele Ungariei le acordă în întregime acestor călugări cavaleri, figurează și „morile în ființă sau care se vor face“ în Oltenia, cu excepția celor din „țara Litua“ adică a lui Litovoi⁸⁵. Aceste mențiuni istorice sînt suficiente pentru a arăta însemnătatea, sub raport economic, a morilor. Este normală deci pomenirea lor, ca element constitutiv principal, în actul din 20 iunie 1579, privind Cornățelul.

În același an 1579, la 12 decembrie, Mihnea voievod întărește minăstirii Cătălui sau Clătești ocinile ei, între care și aceea din „satul Descoperești, cu balta și cu braniștea și cu viia“. Se arată, în același timp, „hotarul Descopereștilor dinspre Cornățel... : pe baltă, la șoldușul cu stuful și peste cîmp la puțul lui Jilezea și pe drumul lemnelor în drumul Bucureștilor“⁸⁶. Grație acestui document se completează deci hotarul Cornățelului spre nord și nord-vest, în continuarea hotarului spre vest, față de Chisăleț. E de reținut „drumul lemnelor“ : e vorba, probabil, de drumul pe care se aduceau lemnele din pădure (de stejar și corn sau de esență ușoară) în sat. El era un drum lateral care dădea în „drumul cel mare“ numit acum „al Bucureștilor“ și care venea de la Cornățel.

În prima jumătate a veacului al XVI-lea întîlnim o serie de negustori din Cornățel la Brașov. Socotelile acestui ultim oraș amintesc în 1542 pe Berilă, pe Frățilă, în trei rinduri, la 28 mai, la 27 august și la 24 decembrie⁸⁷, pe Vlad⁸⁸ și pe Goia⁸⁹. În 1543 sînt pomeniți pe lîngă Frățilă, și Marcu⁹⁰ și Șerban⁹¹. Iar în 1545 apare, alături de binecunoscutul Frățilă, și un Manea⁹². Toți aceștia veneau cu marfă la Brașov;

⁸⁴ M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, Iași, 1932, p. 681—3: «М л и н ы К о в о р д у и с к ы». Vezi și Const. C. Giurescu, *Oltenii și Basarabia, Colonizări muntene în sudul Moldovei în veacurile XIV și XV*, București, 1941, p. 1.

⁸⁵ Hurmuzachi-Densușianu, *Documente privitoare la Istoria Rominilor* I, I, București, 1887, p. 250: „exceptis etiam molendinis omnibus infra terminos prenominationum terrarum ubicumque factis vel faciendis, preter quam in terra Lytua“. Cf. Const. C. Giurescu, *Istoria Rominilor* I, ediția a cincea, București, 1946, p. 360.

⁸⁶ *Documente*, veacul XVI, B. vol. IV, p. 436. — În confirmarea din 1581, ianuarie 27, care repetă formula actului anterior din 1579, decembrie 12, s-a tradus greșit: „la puțul de fier“, făcîndu-se dintr-un nume de persoană un adjectiv (*Idem*, vol. V, p. 10).

⁸⁷ *Quellen zur Geschichte Kronstadts*, vol. III, Kronstadt, 1896, p. 195: „Brerilla de Kornicz“, la 26 martie; p. 199: „Freczilla de Corniczu“ la 28 mai; p. 205: „Francijlle de Kornyczel“ la 20 august; p. 215: „Fraczijlle de Cornicze“.

⁸⁸ *Idem*, p. 205: „Zlad de Kornicz“ la 20 august.

⁸⁹ *Idem*, p. 205: „Goije de Kornicz“ la 20 august.

⁹⁰ *Idem*, p. 241: „Marcko de Kornijcz“.

⁹¹ *Idem*, p. 237: „Scherban de Kornijcze“ la 30 decembrie.

⁹² *Idem*, p. 302: „Mayne de Kornijcze“; „Francijlle de Kornycze“ la p. 301.

unii din ei, cum sînt, în 1545, Frătilă și Manea, încărcau, la întoarcere, „brașovenie“. Nu cred că are dreptate editorul sas al socotelilor sus amintite cînd identifică locul de origine al tuturor acestor negustori — Cornățelul — cu Cornățelul din Dîmbovița. Acesta din urmă era un simplu sat pe cînd Cornățelul de la Dunăre devenise, la data pomenitelor socoteli, tirg, avea deci o seamă de negustori care puteau duce la Brașov alit pește din bălțile vecine, articol foarte căutat, cît și marfă „turcească“.

Balta de la Cornățel proprietate minăstirească. În timpul lui Mihnea Turcitul are loc o însemnată schimbare în raporturile de proprietate din regiunea Cornățelului. Minăstirea Sfînta Troiță de lingă București sau — cum i s-a spus mai tirziu — minăstirea Radu Vodă devine proprietara complexului de bălți de lingă oraș și de la nord de el. Avem în privința aceasta trei documente, de la începutul anului 1587: unul din 5 ianuarie, altul din 7 ianuarie, cel de al treilea din 11 ianuarie⁹³, ultimul fiind cel mai important nu numai prin factura lui — e un „hrisov“ în timp ce primele două sînt simple „porunci“ — dar și prin precizările pe care le aduce sub raportul donației. Minăstirea capătă „balta Cornățelul și Corcovatul și Mojdreanul, de la podul⁹⁴ Cornățelului care trece la Gurguiati pe Mostiște pînă la Descoperești și de la margine, din cîmpul Cornățelului pînă la hotarul Nenciuleștilor și pînă la hotarul Găojanilor și pînă la hotarul Gurguiatiilor, pentru că această baltă a fost domnească. Iar la aceasta continuă hrisovul — domnia mea cu bună vrere am dat și am miluit sfînta minăstire cu mai sus zisa baltă, să-i fie spre întărire sfîntei minăstiri, iar răposatului părinte al domniei mele Alexandru voievod și mamei domniei mele doamna Iecaterina și doamnei domniei mele Neaga, pomana“. Făcînd această danie — citim mai departe — Mihnea a urmat pilda multor „împărați și domni“ anteriori care „au zidit dumnezești minăstiri... le-au miluit și le-au întărit cu sate din satele domnești și cu bălți din bălțile domnești și cu vâmi din vămile domnești și încă și din orașe“.⁹⁵ Aluzia din partea finală a citatului subliniată de noi, este evidentă: așa cum au dat alți domni dinainte la alte minăstiri, așa dă și el ctitoriei familiei sale, minăstirii sfînta Troiță, balta domnească dela Cornățel și din drepturile orășenilor. Dacă n-ar fi fost, prin această donație, o atingere a veniturilor și foloaselor pe care le aveau orășenii din Cornățel, o îngustare a lor, nu era nevoie de amintirea din hrisovul solemn și de pomenirea gesturilor similare ale predecesorilor. Pasagiul apare mai mult ca o justificare față de Cornățeleni, invocîndu-se precedentele și punîndu-se totul sub scutul credinței, în folosul slujitorilor cărora se face donația.

⁹³ *Documente*, veacul XVI, B. vol. V, p. 274—5, 276—8 și 282—284.

⁹⁴ În traducerea acestui hrisov, publicată în *Documente*, veacul XVI, B. vol. V, p. 283 se scrie „Podul Cornățelului“ cu p mare, lăsîndu-se impresia că se referă la un nume propriu, la un toponimic. În realitate, e vorba de un nume comun, de podul care trece peste gîrlă, spre Gurguiati, trebuie deci scris cu p mic.

⁹⁵ *Idem*, p. 283—4. În cele două porunci anterioare, Mihnea avea să dea impresia că această donație a bălților de la Cornățel a fost făcută încă de tatăl său. Fapt este că nu se cunoaște o asemenea donație din timpul vieții lui Alexandru, n-avem un act de la acesta care să consemneze donația, așa cum avem de la fiul său Mihnea.

Credem că această donație și altele similare au cuprins în germene *începutul scăderii orașului*, a fost unul din elementele de seamă — poate cel mai de seamă — care a contribuit la evoluția regresivă a lui, la transformarea așezării urbane din veacul al XVI-lea în satul din prima jumătate a veacului al XVIII-lea. Evoluția a fost lentă și lungă, e ade-vărat, a durat peste un secol, dar inevitabilă. În loc să le rămîie lor veniturile din pescuitul bogat al bălții, ele au trecut în sipelele minăstirii Radu Vodă și așa pline de galbeni, minăstirea aceasta fiind *cea mai bogată din toate minăstirile romînești*, avînd o avere imensă, în sate cu rumîni, în bălți, vii, mori, prăvălii orășenești și în robi țigani⁹⁶.

Alte minăstiri au căpătat și ele proprietatea unor bălți din complexul de la Cornățel. Viforita sau Vihorăștii — cum i se spune într-o seamă de acte — stăpînea bălțile de la Gurguiati și de la Vărăști, bogate deasemenea în pește; ele îi fuseseră dăruite de Alexandru voievod, zis „Oae seacă“, tatăl lui Mihnea⁹⁷; pentru aceste bălți vor fi mereu reclamații. Snagovul avea proprietăți în bălțile și girlele de la Spanțov⁹⁸; mai tirziu minăstirea Cotroceni va ajunge și ea proprietară la Cornățel, avînd din moșia cu acest nume o întindere considerabilă.

Hrisovul solemn din 11 ianuarie 1587 cuprinde și un apel către viitorii domni să întărească dania făcută de Mihnea, să n-o revoce. Împrejurările au făcut ca pe tronul Țării Romînești să ajungă în două rînduri fiul lui Mihnea, anume Radu Mihnea, care a refăcut din temelie lăcașul ridicat de părintele său, lăcaș ars și ruinat, împreună cu ecaretele, în timpul lui Mihai Viteazul, cînd Sinan Pașa a ocupat Bucureștii și a făcut o „palancă“ chiar acolo, „palanca de la Radu Vodă“⁹⁹. A urmat apoi fiul lui Radu Mihnea, Alexandru Coconul, așadar nepotul donatorului. Se înțelege că acești doi descendenți au confirmat dania înaintașului lor, așa încît minăstirea a continuat să stăpînească bălțile de la Cornățel. Iar după Alexandru Coconul, domnii următori s-au socotit moralmente obligați să confirme, la rîndul lor, posesiunile marei minăstiri care ajunsese, după domnia lui Radu Mihnea, de la care și-a luat și numele, minăstirea reprezentativă a Bucureștilor.

Hrisovul din 11 ianuarie 1587 amintește de „*podul Cornățelului*“ care trece la Gurguiati, pe Mostiște. Este vorba, după părerea noastră,

⁹⁶ Numai actele de proprietate ale minăstirii Radu Vodă sint în număr de 8342 (opt mii trei sute patruzeci și două). Regestele lor, foarte sumare, publicate de Arhivele Statului, formează un volum de nu mai puțin de 543 pagini: vezi Ileana Leonte, *Actele Secției Bunuri publice — București. Minăstirea Radu Vodă București*. București, 1948. Cf. Const. C. Giurescu, *Istoria Rominilor*, III, 1, ediția a doua, București 1944, p. 73—5.

⁹⁷ Vezi mai jos, p. 114. Pentru calificativul de „Oae seacă“ vezi Const. C. Giurescu, *Istoria Rominilor*, vol. II, ediția a patra, p. 225.

⁹⁸ Vezi pentru aceste proprietăți, N. Șerbănescu, *Istoria mănăstirii Snagov*, București, 1944, p. 135—6.

⁹⁹ Vezi pentru această „palancă“ Șantierul arheologic București, în *Studii și referate privind istoria Romîniel*, I, București 1954, p. 419.

de podul de peste gîrla ce leagă balta Cornăţelului de balta Vărăştilor, gîrlă numită astăzi *Bătrina*. Era un pod temeinic, bine lucrat, unul din puţinele poduri stătătoare din acea vreme în Ţara Românească¹⁰⁰. Bauer, în „Memoriile” lui aminteşte, la satul Vărăşti, de „un pod de piatră peste gîrla Mostiştea”¹⁰¹. Este unul şi acelaş cu podul din 1587. Il găsim trecut şi în harta austriacă manuscrisă din 1791¹⁰². Pînă în vremea noastră, podul s-a păstrat în acelaşi loc: şoseaua Olteniţa — Minăstirea — Cărlăraşi trece peste el.

În vremea lui Ştefan voievod, predecesorul lui Mihai Viteazul, la 15 iulie 1592, minăstirea Sf. Troiţă „pe lingă oraşul domniei mele Bucureşti” capătă o întărire a bălţilor de la Cornăţel, cu specificarea că aceste bălţi îi fuseseră dăruite de Alexandru voievod şi de fiul acestuia Mihnea voievod¹⁰³: pe temeiul celor două „porunci” ale lui Mihnea, din 5 şi 7 ianuarie 1587, se creiase deci tradiţia că donaţia a fost făcută de Alexandru, deşi, după cum am arătat, nu avem, în acest sens, nici un act dela el, ci numai de la fiul său, Mihnea.

Sub Mihai Viteazul, oraşul are mult de suferit în urma războiului cu turcii. Armatele sultanului pradă şi ard toată regiunea în 1595, ca răzbunare pentru musulmanii pieriţi în singeroasa răscoală din Bucureşti şi Iaşi, din noiembrie a anului precedent. O primă dată oraşul e călcat în ianuarie, cînd delaşamentul otoman vine, împreună cu tătarii, să puie domn, în locul hainului, pe Bogdan, fiul lui Iancu Sasul¹⁰⁴. După respingerea acestei încercări, în urma luptelor de la Putineiu, Stăneşti şi Şerpăteşti, are loc expediţia cea mare, de pedepsire, a lui Sinan, în august 1595. Atunci Cornăţelul, fiind primul oraş românesc de care dădeau armatele turceşti, e ars şi jefuit cumplit: cu acest prilej se pierd şi acte de proprietate ale locuitorilor oraşului. Un ecou al acestor întîmplări îl găsim în documentul din 10 septembrie 1609 prin care Radu Şerban întăreşte boierului său jupan Tudor vătaf ocinile sale, între care o treime din satul Tatine din Ilfov. Această treime, tatăl lui Tudor, Nan paharnicul, o vinduse, în vremea lui Alexandru voievod (1568—1577), „lui *Andrei din Cornăţel*”. Fiii lui Andrei, Dumitru şi Iane, o fac vinzătoare acum şi Tudor o răscumpără cu 28.000 de aspri gata, în acest preţ socotindu-se, bineînţeles, „şi cărţile de cumpărătoare pe care le-a făcut Alexandru voievod lui Andrei pe această ocină. Iar Dumitru şi Iane, fiii lui Andrei — continuă documentul — aşa au mărturisit înaintea domniei mele că au pierit

¹⁰⁰ Pentru celelalte poduri, din veacurile XV—XVIII, vezi Const. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, II, ediţia a patra, Bucureşti, 1943, p. 551, şi vol. III, 2, p. 614—5. Acelaşi, *Harta stolnicului Constantin Cantacuzino*, Bucureşti, 1942, p. 12—13.

¹⁰¹ O. c., p. 143: „Wereschti, village avec une église et un pont de pierres sur le ruisseau de Mesteschti”.

¹⁰² Militairische Carte der kleinen oder oesterreichischen und grossen Walachei”, planşa 91, la Acad. R.P.R., Manuscrise.

¹⁰³ *Documente*, veac. XVI, B, vol. VI, p. 53—4.

¹⁰⁴ Vezi, pentru aceste împrejurări, Const. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, vol. II, ediţia a patra, p. 263—4.

„acele cărți din pricina turcilor și tătarilor și dacă va fi să se scoată cîndva niște cărți, să fie neadevărate“¹⁰⁵.

Cornățelul în veacul al XVII-lea. Judecăți cu minăstirile. După respingerea turcilor, orașul s-a refăcut, locuitorii s-au întors din bejenie, și-au clădit alte case și alte dughene, și viața și-a reluat cursul. În noiembrie 1598, cu prilejul unei solii trimise la Praga, la împărat, reprezentantul lui Mihai, expunînd situația așezărilor de pe Dunăre, din fața turcilor, citează, între ele, și Cornățelul. Din acest loc, oamenii lui vodă supraveghează Silistra unde se află Ahmed Pașa, ginerele hanului tătăresc; așezarea munteană e calificată drept „un sat mare“¹⁰⁶, caracterizare care se potrivește, nu-i vorbă, multora din vechile noastre țiguri și orașe și care acum, după prăpădul din 1595, era și mai justificată.

Stolnicii din Cornățel, recrutați dintre băștinași, buni cunoscători ai bălții, au continuat să privegheze pescuitul și încasarea drepturilor cuvînite domniei; au continuat deasemenea harța cu minăstirile care deveniseră proprietare ale acestui nesecat izvor de venit. La 1612, Radu Mihnea, întărind Viforitei „toate bălțile și gîrlele carile sînt la sateli lor la Gurguiati și la Vărăști“, dă ordin stolnicilor „să lăsați bălțile... în pace“¹⁰⁷. Un ordin similar găsim la 2 martie 1613, cînd același voievod, întărind minăstirii balta Sticleanul¹⁰⁸, adaogă: „să aibă pace această baltă, că nu e în tocmeala stolnicilor, nici a șifarului, ce numai sfînta mănăstire, mila lor mai denainte vreme“.

Am reprodus mai înainte¹⁰⁹ porunca lui Radu Mihnea, din 1614, februarie 10, dată stolnicilor din Cornățel, să nu se mai amestce în posesiunile Viforitei. Un ordin similar dă el, la 23 februarie același an, pentru balta Cornățelul, Corcovatul și Mojdreanul, a minăstirii sf. Troiță. De data aceasta, arătîndu-se că lăcașul a fost ridicat de bunicul său Alexandru voievod și de tatăl său Mihnea, se spune lămurit: „Deci această mai sus zisă baltă a fost domnească. Apoi la aceasta, părintele domniei mele Mihnea voievod, domnia sa a dat și a miluit mai sus zisa mănă-

¹⁰⁵ *Documente*, veacul XVII, B, vol. I, București 1951, p. 408. Cf. documentul din 1623, mai 10, prin care Radu Mihnea dăruiește lui Dumitrachi Cantacuzino satul Frăsinetul, fost sat domnesc, cumpărat de Mihai Viteazul. „Iar de cînd cu răutățile, satul Frăsinetul el a rămas pustiu, fără oameni“. Cantacuzino urmează să-și facă aci slobozie, aducînd oameni fără bir „sau grec sau sîrb sau albanez sau ungurenii sau moldovenii“ (Arhivele Statului, Mitropolia, pachetul 32, documentul 2).

¹⁰⁶ Hurmuzaki — Iorga, *Documente privitoare la Istoria Romînilor*, vol. XII, București, 1903, p. 415. „Gegen Silistra aber ein gros Dorf, Cornettschell: liegen auch seine Leutt. In Silistria ist der Ahamat-Bassa, des Tatter — Han Schwager...“

¹⁰⁷ *Documente*, veacul XVII, B, vol. I, Buc. 1951, p. 95.

¹⁰⁸ *Idem*, p. 157—8. În acest document, numele bălții este *Sticlele* (Arhivele Statului, Viforita, pach. 1, documentul 4).

¹⁰⁹ Vezi mai sus, p. 104.

știre cu această... baltă și cu toate hotarele ei" ¹¹⁰. Confuzia voită din primele acte a dispărut, se recunoaște acum în mod clar că donația se datorește lui Mihnea.

Cu acest prilej, al actului din 1614, se face și hotărnicia bălților de către jupan Cernica, fost mare vornic, hotărnicire de care ne vorbește un act ulterior, din 20 septembrie 1620. La această ultimă dată, Radu Mihnea, pentru a doua oară în scaunul Țării Românești, întărind minăstirii zisele bălți „pe hotare și pre seamne ce au fost aleasă de 12 boiari, încă de cîndu am fost domnia mea în cela rindu în domniia dentiiu“, adaogă: „și au fost ispravnic cînd se-au ales aceste bălți bojarinul domnii mele jupan Cernica biv vel dvornic“ ¹¹¹.

Ordine similare, de respectare a dreptului de proprietate, atît pentru Viforita cît și pentru Sf. Troiță, dă și fiul lui Radu Mihnea, anume Alexandru Coconul: celei dintîi la 30 octombrie 1616, celeilalte la 31 decembrie ¹¹². Peste doi ani, la 11 decembrie 1618, Gavril Moghilă dă o nouă întărire Viforitei; din ea aflăm că satele Gurguiati și Vărăști cu bălțile respective — e amintită și balta „Sticlenul“ — au fost date minăstirii „de răposatul Alexandru voevod cel bătrîn“ ¹¹³, așadar de Alexandru al II-lea zis „Oac seacă“; calificativul de „cel bătrîn“ i se dă în acest act spre a-l deosebi de Alexandru Iliăș, predecesorul lui Gavril Moghilă. Odată cu întărirea, Gavril Moghilă se adresează și „stolnicilor și vameșilor“, poruncindu-le să lase în pace „balta, ce va fi partea minăstirii“. Ordinul era necesar, deoarece, necontenit, șefarii sau bucătarii domnești ridicau pretenții asupra acestei bălți afirmînd că ea este „șefărească“ iar nu minăstirească. Despre aceste pretenții ne vorbește pentru întia oară actul domnesc din 2 martie 1623 prin care Radu Mihnea se adresează aceluiasi Cernica biv vel vornic care hotărnicise și bălțile minăstirii sf. Troița, aducîndu-i la cunoștință că maicile de la Viforita au cearta și piră „cu Manolachi șefariul cel mare pentru balta șefărească de la Cornățel. Că Manolachi șefariul el zice că balta șefărească iaste Sticleanul, iar maicele se-au plînsu cum nu iaste Sticlenul baltă șiferească, ce iaste balta mănăstirii, în mijlocul ocinei mănăstirii“. Să meargă prin urmare el, Cernica, la fața locului, „acolo, la Cornățel“, să strîngă „oroșanii, oameni buni și bătrîni și preuți și megiași de pre înprejur“ și să caute cu ei și să dovedească adevărul. „Deci să cauți dumneata — fi ordonă, în concluzie, Radu Mihnea — iaste Sticlenul pre ocina mănăstirii, cum zic maicele, au iaste baltă șefărească, pre ocina Cornățelului“ ¹¹⁴. În același sens scrie și Luca, mitropolitul țării, boierilor care

¹¹⁰ *Documente*, veacul XVII, B, vol. I, p. 253.

¹¹¹ *Documente*, veacul XVII, B, vol. III, București, 1951, p. 589. Un document posterior, din 1630, februarie 26, de la Leon Vodă, precizează chiar că hotărnicirea s-a făcut „în anul 7122“ adică 1614, de către „Cernica fost dvornic“.

¹¹² *Documente*, veacul XVII, B, vol. III, București 1951, p. 47 și 77—8.

¹¹³ *Idem*, p. 276.

¹¹⁴ *Idem*, vol. IV, București, 1954, p. 223—30.

vor cerceta „ocina Vîhorăștilor, de la Gurguiati și Vărăști“ și Cornățelenilor, să aleagă drept, să nu impresoare ocina minăstirii. Altfel, vor fi afurisiți și anatema ¹¹⁵.

Și pentru moșia celeilalte minăstiri, Sf. Troiță, ei au neconținut contestații și încălcări. Hotărnicirea pe care o făcuse Cernica vornicul, cu 12 boieri, în prima domnie a lui Radu Mihnea, nemulțumise pe orășenii din Cornățel. Aceștia stricaseră sau mutaseră, se vede, pietrele de hotar. De aceea, la 4 mai 1623, același Radu Mihnea se adresează „boierilor domniei mele Bratul comis și Fiera vistier“, poruncindu-le „să căutați dumneavoastră, alegînd și socotind acolo la Cornățel... partea cîtă va fi a sventei mănăstiri... să o alegeți și să o pietriți, cum va fi cu dreptul“. Dar pentru că era vorba de însăși ctitoria sa, pe care înțelegea s-o avantajeze, adaogă imediat după „dreptul“ „și cum o au ales“ cei 12 boieri „în domnia domniei mele dintii“ ¹¹⁶. Cu alte cuvinte, să *restabilească vechile hotare* pe care le contestaseră Cornățelenii. „Dreptul“ însemna, în realitate, ordinul domnului, hotărîrea fiind dată dinainte de către acesta.

Față de această hotărîre, orășenii au trebuit să se supună și hotarele vechi ale minăstirii Sf. Troiță au fost restabilite. Au profitat însă de prezența Bratului comis și au făcut o hotărnicire nouă față de moșia minăstirii Vîforîta, față de care aveau deasemenea revendicări, și au convins pe dregătorul domnesc să așeze semnele de hotar — pietrele — pe unde i-au arătat ei. Dacă nu izbutiseră să ciștige față de marea minăstire din București, protejată de ctitorul ei domnesc, își făcuseră cel puțin voia față de cealaltă minăstire, Vîforîta, a doua latifundiară în această lume a bălților. Lucrul a rămas așa — călugărițele n-au avut, se vede, destulă trecere la Radu Mihnea sau poate acesta, știind că obligase pe Cornățeleni să cedeze în favoarea ctitoriei sale, nu voise să-i mai oblige la o nouă concesiune — pînă în timpul domniei lui Alexandru Iliaș cînd, printr-un proces purtat înaintea divanului și urmat de o cercetare la fața locului, la Vărăști și Gurguiati, se revine la vechia situație. Documentul, inedit, privind acest proces, are data 14 mai 1628. Domnul întărește minăstirii ocinile ei din aceste sate pentru care se judecaseră atît cu călugării de la Radu Vodă (Sf. Troiță) cît și cu Cornățelenii. „Apoi iar au avut prigonire înaintea domniei mele — zice Alexandru Ilieș — cu Cornățelenii și așa pîra că sînt călcate vechile hotare... care au fost pus Danciul dvornic și Miho portarul cu 12 boieri. Apoi se duse Cernica dvornicul în zilele Radului voievod „și a așezat hotarul“ iară „pe trăsura acelor 12 boieri“. „Apoi mai în urmă — continuă documentul — iar în zilele Radului voievod“, a mers Bratul comisul „fără 12 boieri și fără lege, numai cu Cornățelenii de le-au călcat vechile hotare ale lor; și au pus pietri pe uscat... peste vechile hotare ale lor... și au făcut și moară și au tăeat și lesele lor de la bălți și au făcut și alte lese“. Călugă-

¹¹⁵ *Documente*, veacul XVII, B. vol. IV, București, 1954, p. 265.

¹¹⁶ *Idem*, p. 261—262.

rițele venind acum în fața divanului, „Domnia mea am judecat pe dreptate și pe lege, cu toți dregătorii domniei mele și am ales domnia mea pe credinciosul boier al domniei mele Iordache dvornicul și l-am trimis domnia mea acolo, împreună cu călugărițele și să umble și cu Cornățelenii, să adune oameni buni și bătrâni dinprejurul locului lor de pe margini, din sus și din jos, să vadă și să mărturisească pentru aceste hotare“. Vornicul s-a dus la fața locului „și au adunat oameni buni anume de la Ciocănești Dragomir, feciorul lui Dan și Macarie, și din Găojani Pircea, și din Nenciulești Scorțea și din Făurei popa Dobre și Balsa și au umblat cu boierul domniei mele și cu călugărițele și cu Cornățelenii și cu...“¹¹⁷ pe la bălți din semn iar în semn, și pe uscat, din piatră în piatră... pe vechile hotare, pe unde au umblat Danciul dvornicul și Miho portarul cu 12 boieri și au hotărnicit... Și au lepădat pietrile și semnele care le-au fost pus Bratul comisul cu Cornățelenii și fără 12 boieri. Și au lepădat singuri Cornățelenii pietrile și iară le puseră pe vechile hotară și semne care le-au pus Danciul dvornicul și Miho portarul cu 12 boieri...“¹¹⁸

Ca o consecință a acestui proces în care, după cum am văzut, s-a amintit și de o moară pe care o făcuseră orășenii pe moșia Viforitei, trimite Alexandru Iliș, la 16 decembrie 1628, o poruncă domnească lui „Moisi de Cornățel; după aceeaia-ți grăesc domnia mea pentru rindul stăriței de la svînta mănăstire de la Viforita că s-au jăluit... cum ți-ai făcut o moara la Vărăști pre moșia sventei mănăstiri. Deci, de în vreme ce veri (*sic!*) vedea cartea domniei mele, iar tu să cauți să-ți muți leamnele morii de pre moșia mănăstirii. Și mai mult să nu se plîngă. Iară să nu-ți veri muta leamnele morii de bună voe, iară stareța să fie volnică cu această carte a domnii mele să-ți spargă moara de pre moșia mănăstirii. Și de nimenilea opreală să n-aibă preste cartea domnii mele“¹¹⁹.

Cornățelenii pierduseră așadar partida. Incercările lor de a reven-dica o parte măcar din fosta lor stăpînire — de fapt din fostul domeniu domnesc *a cărui folosință o avuseseră* înainte ca Alexandru al II-lea și fiul său Mihnea să-l fi dat celor două minăstiri — încercări repetate sub diferite domnii, se încheiaseră printr-o înfrîngere. Hrisoave solemne confirmau acum drepturile lăcașurilor amintite și ele vor fi invocate, de aci înainte, oricîcîte ori se vor mai produce noi încercări de tulburare a posesiunii. La 22 ianuarie 1630, Leon Vodă întărește minăstirii Radu Vodă „balta Cornățelului și Corcovatul și Mojdreanul pînă la Gurguiști și pînă la Găujani și pînă la Nenciulești și pînă la Făurei și pînă la hotarul Cărăteștilor (*sic*) și Descopereștilor, cu vama și cu tot venitul bălții“¹²⁰. A doua zi, la 23 ianuarie, domnul se adresează „voao orășenilor de la Cornățel și voao satului Nănciuleștii și voao Gurguiștilor și voao Găujanilor și voao satului Făureii și voao Curățestilor și voao satul Descopere-

¹¹⁷ Documentul e rupt.

¹¹⁸ Arhivele Statului, Viforita, pachetul I, doc. 14.

¹¹⁹ *Idem*, pachetul I, documentul 16.

¹²⁰ *Idem*, Radu Vodă, pachetul 45, doc. 9.

reștii, care sînteți lîngă balta Cornățelului și Corcovatul și Mojdreanul“, arătîndu-le că s-a judecat Neanciul vornic în divan cu egumenul de la Radu Vodă pentru baltă. Neanciul, potrivit actelor, a cumpărat „numai satul Nenciului, pămînt uscat, iar balta n-au cumpărat, că au fost domnească“. El pierde prin urmare judecata; în consecință, nu va avea voie să vîneze adică să pescuiască în baltă fără știrea călugărilor; „iar cine ar vîna fără știrea lor, să aibă a-l globi“¹²¹.

În aceeași chestiune, mînăstirea mai capătă, după o lună, o nouă carte domnească de la Leon vodă, avînd data 26 februarie 1630. Întărîndu-i din nou „balta Cornățelului, de la podul Gurguiăților¹²² pînă la satul Gurguiății și de la malul Gurguiăților pînă la malul orașului Cornățel дори на малул варош коръецелов) și pînă la malul Găujanilor și pînă la malul Nenciuleștilor și pînă la hotarul Făureilor și pînă la hotarul Descopereshilor, cu vama și cu tot venitul“, domnul arată că mînăstirea a avut pîră în divan cu Nenciul vtori dvornic care susținea că are și el parte în balta de la Nenciulești. S-a cercetat și s-a aflat însă că Nenciul *n-are parte* în această baltă „pentru căci cînd s-au răscumpărat satul Nenciuleștii de rumînie de la răposatul Radu voevod... iar satul Nenciuleștii ei au răscumpărat numai moșia și uscatul, iar balta, ia a fost domnească și nu au avut nimenea nici o treabă“¹²³... Deci se recunoaște mînăstirii, încă odată, stăpînirea asupra bălții.

Între timp, orașul își continua viața sa, orășenii se îndeletniceau mai departe cu negoțul, de pe urma căruia izbuteau să strîngă, măcar unii din ei, averi frumoase. Un exemplu de acest fel ni-l oferă „Ianiu, feciorul Cornei de oraș de Cornățel“ care cumpără, la 16 decembrie 1631, de la Despina, jupîneasa Vladului biv vel logofăt Rudeanul și de la coconii ei Radul și Vladul „satul Fateștii de pre apa Mostiștii ot sudstvo Elhov, tot satul cu tot hotarul și cu toți rumîinii — în număr de zece — și cu două mori...“, pe prețul de 210 ughi. Printre martorii care atestă vînzarea figurează „jupîn Gherghe vel stolnic... i ot Cornățel: Iambal i Alecxie“¹²⁴. Hotarul satului cumpărat era „den hotarul Frăsinetului pînă la hotarul Curăteștilor“¹²⁵. Avem de a face, prin urmare, după toate probabilitățile, cu actualul sat Tăricenii; numele nou a înlocuit pe cel vechi, de caracter special, așa cum s-a întîmplat cu o serie întreagă de nume de acest fel din județele Ilfov și Ialomița¹²⁶.

Ianiul n-a putut însă să stăpînească netulburat mult timp satul pe care-l cumpărase. Abia trecuseră doi ani și se ridică asupra lui Gheorghe vistierul — viitorul ispravnic la zidirea bisericii din Cornățel și bunicul

¹²¹ Arhivele Statului, Vîforita, Radu Vodă, pachetul 45, doc. 10.

¹²² „Podul Gurguiăților“ din acest document e tot una cu „podul Cornățelului care trece la Gurguiății“ din documentul cu data 1587, ianuarie 5 (*Documente*, veacul XVI, B, vol. V, p. 274).

¹²³ Arhivele Statului, Radu Vodă, pachetul 45, documentul 11 și ms. 256, f. 371 v—372. Același document la f. 377—378.

¹²⁴ I. Bianu, *Documente romînești*, București, 1907, p. 194.

¹²⁵ *Idem*.

¹²⁶ Vezi și mai sus, p. 100.

eronicarului Radu Popescu — spunînd că avea el mai mult drept să cumpere decît Ianiul, deoarece era vecin de moșie cu satul respectiv. În cele din urmă, cei doi ajung la o înțelegere și anume să stăpînească fiecare cîte o jumătate din acel sat, împărțindu-și și rumîinii între ei. Actul de înțelegere sau zapisul poartă data 3 martie 1634; printre martori, alături de „boiari“, figurează „și din Cornățel: Dumitru Carmaza și Alexe“. Actul e iscălit, pentru mai multă siguranță că nu se vor ridica pretenții în viitor, și de „Nicolae, ginerele lui Ianiu“; iscălitura acestuia e în grecește ceea ce arată că și socrul era, foarte probabil, tot grec. Dealtfel numele Ianiu e, în realitate, *Iani* grecesc, în formă genitivală¹²⁷. Sub această formă, Iane, apare bogătașul din Cornățel, ca martor, în documentul din 21 noiembrie 1633 prin care Gheorghe vistierul cumpără satul Vîlcăneștii de pe Mostiște¹²⁸. Se vede că era un fruntaș al orașului, un om de vază și încredere.

Printre orașeni se aflau deci, ca în toate așezările urbane din țările noastre, și *străini*. Chiar în actele pomenite mai sus, în afară de cumpărătorul Iani și ginerele său, doi dintre martori, Iambal și Carmaza, poartă nume cu rezonanță străină. E drept că numele nu este totdeauna un criteriu sigur pentru originea etnică a purtătorului respectiv, el constituie totuși un indiciu¹²⁹. Acești străini s-au amestecat cu băștinașii; de la o vreme, cei mai mulți s-au topit în mijlocul lor. În catagrafia din 1810, unde așezarea — acum devenită sat și cu numele schimbat în *Minăstirea* — este trecută cu 83 de case și 505 suflete, se specifică în ce privește originea etnică: „rumîni, sirbi“¹³⁰. Mai rămăsesera așadar, dintre străini, cîțiva slavi de sud, deoarece la noi, prin sirbi, se înțelegeau atît sirbii cît și bulgarii¹³¹. Aci, avem de a face cu aceștia, din urmă. Pînă astăzi, s-a pastrat încă, în partea de nord-vest a așezării, un număr important de așa ziși „sirbi“, în realitate bulgari; bătrînii știu încă bulgărește, tinerii însă nu. Aveau și horă separată pînă în 1930; acum amestecul e din ce în ce mai mare. Pe lingă romîinii localnici, așezați mai ales în jurul bisericii lui Matei, sînt și romîni ardeleni, mocani din Luduș, veniți cu oile după 1848.

Sub Matei Basarab, orașul se bucură de atenție din partea stăpînirii. În această vreme se ridică trainica biserică de către domn și soția sa Elina. Bătrînul voievod obișnuia să zăbovească uneori în regiunea Mostiștei unde avea proprietăți. Cumpăraseră moșie la satul Vîlcăneștii —

¹²⁷ Arhivele Statului, Mitropolia, pachetul 32, documentul 4.

¹²⁸ *Idem*, pachetul 30, documentul 5.

¹²⁹ Vezi, în privința aceasta, Const. C. Giurescu, *Noi contribuțiuni la studiul marilor dregătorii în secolele XIV și XV*, București 1925, p. 61—62.

¹³⁰ *Catagrafia eparhiei Ungrovlahiei în anul 1810*, publicată de diaconul N. Popescu, București 1914, p. 73.

¹³¹ Pentru înțelesul dublu al termenului „sirb“ vezi statistica din 1 sept. 1830: „Catagrafie de cîți sirbi se află cu șederea aici în orașul Ploiești, toți bulgari“, la G. M. Petrescu-Sava, o. c., p. 64 n. 2.

megiașii îi vinduseră ocina lor la 3 februarie 1641¹³² — iar la satul „Frăsinetul ce se chiamă Curiiianul ot sud Elhov“ pusese vie și săpase și un heleșteu. Aceste două ultime bunuri fuseseră vândute apoi de succesorul său în scaun, de Constantin Șerban Basarab, lui Gheorghe vistierul, ispravnicul de la zidirea bisericii din Cornățel și care avea moșie în același sat. Știm faptul dintr-un prea interesant document al lui Radu Leon care, la 15 noiembrie 1668, îi întârește fiului lui Gheorghe, lui Hrizea vistierul, proprietățile din Frăsinet. Confirmându-i satul, tot, cu tot hotarul, domnul adaogă: „Și cu viea și cu heleșteul care sîntu făcute de răposatul Măteiu voevod“. Iară viia și heleșteul — continuă documentul — după moartea răposatului Mateiu voevod, așăzîndu-să domnu Costandin voevod, făcutu-le-au vînzătoare. Deci Gherghe vistiiariul, tatăl Hrizii vist., fiindu moșiiea a lui, cumpărat-au viea și heleșteul dăla Costandin voevod drept bani gata za zlot 100 care fac tal<eri> 225 și i-au fostu făcut Costandin voevod și carte domnească. Iară cîndu au fost jacurile — adică răscoala seimenilor și dărăbanilor în 1655 — perindu atunce Gherghe vistiiariul, jăcuitu-s-au toată casa lor și s-au jăcuit și aceale cărți și au pierit“¹³³. La viia și la heleșteul lui din Frăsinet venea uneori Matei Basarab; alteori stătea la Obilești, ceva mai spre miază noapte, tot pe Mostiște, unde avea deasemeni moșie care va trece apoi în stăpînirea urmașului și rudei sale Constantin Brîncoveanu. Din aceste locuri îi venea ușor să coboare la Cornățel unde era acum și ctitor. Chiar în anul sfînțirii bisericii, la vreo trei luni după terminarea lăcașului, îl găsim în acest loc; de aci, „din orașul nostru Cornățel“¹³⁴, trimite el, la 18 octombrie 1648, o scrisoare de condoleanțe lui Gheorghe Rákoczy al II-lea, căruia îi murise tocmai tatăl.

Tot sub Matei Basarab apar primele mențiuni documentare despre „năvodarii“ de pe balta Cornățelului. La 28 noiembrie 1632, acest voievod, întărind minăstirii Radu Vodă zisa baltă, poruncește „Drept aceia și voi năvodarilor care vînați pește în balta despre Nănciulești și despre alte sate... iar voi să căutați dă să dați partea de în baltă ce va fi la mîna călugărilor, iar oamenii Oancei logofăt și a călugărițelor (de la Viforita, cu care se judecase minăstirea Radu Vodă!) nimic treabă să n-aibă“¹³⁵. Peste două săptămîni, întărind din nou minăstirii balta, repetă porunca anterioară față de năvodari: „Voao satul Nenciuileștii ot sud Elhov și voao năvodarilor carii vînați peaște în balta sfintei mănăstiri“; le-a mai scris în două rînduri și n-au ascultat. Să dea numai decît partea ce se cuvine călugărilor. „Bine să știți — continuă Matei — cîndu mă va aduce Dumnezeu de la împărăție cu sănătate aici la scaun, de

¹³² Constantin Giurescu, *Studii de istorie socială*, București 1943, p. 25 nota 2. Tot Matei Basarab cumpărase și satul Futeștii de pe Mostiște, două treimi de la Dumitrașco clucerul ot Spineni și o treime dela Dumitru vistierul Dudescul, dăruindu-l apoi minăstirii sale Căldărușanii (Arhivele Statului, Mitropolia, pachetul 31, documentul 10).

¹³³ Arhivele Statului, Mitropolia, pachetul 32, doc. 7.

¹³⁴ „Ex oppido nostro Kornaczal“ (A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Romînești*, vol. X, București, 1938, p. 214).

¹³⁵ Arhivele Statului, Radu Vodă, pachetul 45, documentul 12.

mare pradă veți fi și de mare răutate veți da, cît o (*sic!*) veți pune și capetele, căci călcați cărțile domnești”¹³⁶. Documentul e dat, prin urmare, chiar în ajunul plecării lui Matei la Constantinopol¹³⁷, de unde avea să se întoarcă cu bine — așa cum și-o dorește — pentru o domnie de peste douăzeci și unu de ani.

Decăderea orașului. Sub Mihnea al III-lea sau, cum îi plăcea să se intituleze, în amintirea lui Mihai Viteazul pe care a vrut să-l imite, sub Mihail Radu, are loc răscoala împotriva turcilor, urmată de tăierea acestora, prin orașele și schelele țării¹³⁸. În ciocnirile și luptele care au urmat, în toamna anului 1659, Cornățelul a avut mult de suferit, întocmai ca și sub Mihai Viteazul. Fiind expus cel dintîi răzbumării otomane, întrucît se afla aproape de malul Dunării, între cele două garnizoane turcești de la Giurgiu și Silistra, a fost pradat și ars pînă în temelie¹³⁹. Din această lovitură nu s-a mai putut ridica. O parte din locuitori s-au întors, ce-i dreptul, îndărăt, și-au durat iarăși locuințe, dar înflorirea, bună starea anterioară nu s-au mai întors. De acum începe căderea țîrgului care va duce, treptat-treptat, la transformarea lui în sat și la pierderea chiar a vechiului nume. În 1665, februarie 12, Radu Leon, poruncind să nu se ia vamă din poște de la balta Vărăști a minăstirii Vîforita, nu se mai adresează, așa cum făcuseră domnii anteriori, stolnicilor și vameșilor de la Cornățel sau celor de aci și de la Ciocănești, ci numai celor din această ultimă localitate¹⁴⁰; stolnicii sau vameșii din Cornățel nu mai sînt amintiți. Documentul în sine n-ar fi concludent, deoarece se putea foarte bine ca domnul să se adreseze și numai vameșilor de la Ciocănești, deși pînă la această dată sînt pomeniți întotdeauna și cei din Cornățel sau numai aceștia. Dar avem alte documente din care se vede evoluția regresivă a orașului. Cităm astfel porunca, inedită, pe care cei

¹³⁶ Arhivele Statului, Mitropolia, pachetul 54, documentul 14.

¹³⁷ A plecat în ziua de 26 decembrie, deci trei zile după data documentului de mai sus. Vezi Const. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, III, I, ediția a doua, p. 34.

¹³⁸ Vezi, pentru aceste împrejurări, Al. Ciorănescu, *Domnia lui Mihnea III (Mihail Radu) 1658—1659, București, 1936*. — La începutul domniei lui Mihnea, în 1658, Cornățelul e amintit de călătorul arab Paul de Alep, însoțitorul patriarhului Macarie al Antiohiei. Făcînd un drum de la București la Galați și temîndu-se tot timpul de un atac al tătarilor, el spune că, în caz de primejdie, ar fi căutat scăpare „pe malurile Dunării... sau la Floci sau la Cornățel, în fața Silistrei, sau la Brăila” (Paul of Aleppo, *The travels of Macarius, patriarch of Antioch*, ediția F. C. Belfour, vol. II, London 1836, p. 408: „...we would hold for the banks of the Danube, bearing off either to the Port Velodge, or to Cornistalo opposite Silistria, or to Brăila.”) Numirile, în textul arab, au fost, în oarecare măsură, deformat.

¹³⁹ Pentru groaznicele devastări și incendii provocate în Țara Romînească de turci și de tătari, vezi Al. Ciorănescu, *o. c.*, p. 166—169. Tătarilor li se spusese: „distrugeți și devastați populația și țara, și gustați bielșugul prăzilor de acolo”. Iar un martor ocular descrie astfel prăpădul: „Trei zile și trei nopți, în păduri, vii, strimtori, sate și locuri întărite, n-au mai lăsat un fir de iarbă crescînd, un cocoș cîntător. Ostașii biruitori au jăcmănit atîtea mărfuri, vite și robi, încît așa ceva nu s-a mai întîmplat niciodată” (Al. Ciorănescu, *o. c.*, p. 167—168).

¹⁴⁰ „Voo vameșilor de la Ciocănești...” (Arhivele Statului, Vîforita, pachetul 1, documentul 32).

trei ispravnici ai scaunului Bucureștilor, anume Constantin Brîncoveanu vel logofăt — viitorul domn —, Cîrstea vel vistier și Alexandru vel clucer o trimit, la 25 septembrie 1687, „*voao megieașilor și viearilor de la Cornățel...* Vă facem în știre că aici nă spuse părintele igumenul de la mănăstire de la Sfînta Troiță (Radu Vodă !) cum că ați arat acolo pre balta mănăstirii, pentrucă fiind balta uscată, fără de apă, iar voi ați arat mei ¹⁴¹ și acum dijma nu veți să vă dați, zicînd voi cum că pre apă are treabă, iar pre pămînt n-are. De care lucru, apa pre pămînt stă, nu poate fi fără de pămînt“. Prin urmare „de vreme ce veți vedea cartea noastră, iar voi să căutați fiește carile să vă dați dijma după obicei den zeace una precit veți fi făcut pre ținutul bălții mănăstirii. Iar nedînd de voe, bine să știți vă vom trimite la voi cu treapăd, de veți da fără-de voea voastră. Această scriem“ ¹⁴². Așadar, locuitorilor din Cornățel nu li se mai spune acum „orășeni“ — cum fuseseră numiți timp de un veac — ci numai „megieași“ și „vieari“ ¹⁴³. Așezarea decăzuse, nu mai avea însemnătatea de altă dată. De altfel, însuși faptul că locuitorii ei erau avizați să semene mei *pe locul mînăstirii* arată că situația lor materială nu era din cele mai prospere. E adevărat că în lucrarea sa *Cronica Țării Moldovei și a Munteniei*, alcătuită în 1684, Miron Costin, înșirînd orașele din Țara Romînească, trece, printre cele dinspre Dunăre, alături de Odiovaia și Grădiștea, „Cornățelul“ ¹⁴⁴. Dar trebuie să ținem seamă că el scria pe temeiul situației anterioare, din vremea cînd într-adevăr Cornățelul era oraș. În orice caz, chiar dacă-și mai păstra caracterul de așezare urbană, el se afla în vădită scădere.

În harta Țării Romînești, tipărită la Padova în 1700, stolnicul Constantin Cantacuzino nu trece Cornățelul printre ținuturi și orașe, așa cum trece, de pildă, Odiovaia și Brîncovenii, ci ca un simplu sat ¹⁴⁵. Tot ca sat apare el în diferite hărți ale veacului al XVIII-lea, astfel, în harta lui Santini, Veneția 1777, unde numele este schimbat însă în *Cornești* („Kornesty“) ¹⁴⁶; în harta țărilor romînești a lui H. C. Schütz ¹⁴⁷ (1775—78) tot sub forma Cornești („Kornescht“); la fel în harta lui Rizi Zanon, Veneția, 1782, unde însă, printr-o greșeală de transcriere, s-a gravat „Komesty“ în loc de „Kornesty“ ¹⁴⁸. Harta franceză din 1740

¹⁴¹ În vara anului 1947, de secetă prelungită, secînd complet bălțile (inclusiv balta Călărașilor!) s-a pus mei romînesc pe fundul bălții Vărăștilor și s-a recoltat. După mai bine de două veacuri și jumătate, urmașii repetau fapta celor din 1687.

¹⁴² Arhivele Statului, Radu Vodă, pachetul 45, documentul 16.

¹⁴³ Viia a continuat să se cultive, în partea de nord-vest a așezării, pînă în zilele noastre; numai că după filoxeră, s-au pus *hibridi* în locul vechei vițe romînești.

¹⁴⁴ I. Bogdan, *Cronice inedite...* p. 204.

¹⁴⁵ Const. C. Giurescu, *Harta stolnicului Constantin Cantacuzino...*, p. 14.

¹⁴⁶ Vezi *Atlasul Dimăncescu*, la Academia R.P.R., secția manuscrise, f. 144.

¹⁴⁷ *Idem*, f. 145. La fel „Kornescht“ în harta din 1788, a lui F. A. Schraembl (*Idem*, f. 153).

¹⁴⁸ *Idem*, f. 146.

a lui D'Anville, apărută sub titlul „Troisième partie de la carte d'Europe...”, nici nu-l menționează măcar, în timp ce dă alte sate din împrejurimi ca „Oltenizza”, „Ciocanesti” și „Obilesti”¹⁴⁹. În „Mappa Specialis Walachiae” 1788, a lui F. Jos. Ruhedorf, așezarea e trecută sub vechiul ei nume „Kornizel” și cu indicația că aci se află o mănăstire („Kalugeriae seu Coenobia”). În jurul mănăstirii sînt însemnate „case răspîndite”: semnul grafic respectiv e explicat în legenda hărții ca „habitationes dispersae”¹⁵⁰. În harta manuscrisă din 1791, Cornățelul apare ca sat, cu semn de biserică, nu de mănăstire, în mijlocul lui; numele e scris așa: „Korniczel”¹⁵¹. În sfîrșit, în faimoasa hartă a lui Rhigas din Veletin, una din cele mai însemnate opere cartografice ale secolului al XVIII-lea în ce privește peninsula balcanică și țările noastre, fostul oraș apare sub numele de Cornățel (Κορνάτζελ), cu semn de mănăstire și colibe prinprejur¹⁵². Influența hărții lui Ruhedorf asupra aceleia a lui Rhigas este, măcar pentru această regiune, evidentă.

Decăderea Cornățelului se explică ea oare numai prin distrugerile provocate de războiul din 1659 sau au mai fost și alte pricini? De o modificare a curenților comerciale care atingeau Muntenia nu poate fi vorba în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Relațiile de negoț cu turcii se mențin ca și în trecut, ba chiar se vor intensifica sub unele raporturi în prima jumătate a secolului al XVIII-lea: cele cu austriacii și cu apusul în genere încep să crească de la domnia lui Brîncoveanu înainte, odată cu înaintarea împărăției habsburgice în regiunile noastre (prin pacea de la Pojarevac 1718, ea ocupă Oltenia!). Prin urmare, decăderea Cornățelului nu poate fi pusă în legătură cu schimbarea curenților comercial sau cu deplasarea lui pe alte drumuri. Nici nu poate fi atribuită înființării vreunui alt tîrg sau oraș prin împrejurimi, cum a fost, de pildă, cazul Tîrgșorului și al Gherghiței care au decăzut după ce s-a înființat, în vecinătate, Ploeshti. În regiunea aceasta a Ilfovului și a Ialomiței de miazăzi nu apare, pînă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, nici un tîrg nou¹⁵³. Dimpotrivă, străvechiul oraș de la gura Ialomiței, înfloritor în veacurile XIV—XVI, *decade și el și dispare* în cele din urmă, ne mai rămînînd nici măcar sat¹⁵⁴.

Singurul factor care s-ar putea adăoga la acela al pustiirilor provocate de războaie este împrejurarea că așezarea de la Cornățel a ajuns din nou în stăpînirea boierească, așa cum fusese la început. Documentele

¹⁴⁹ Vezi *Atlasul Dimăncescu*, la Academia R.P.R., secția manuscrise, f. 135.

¹⁵⁰ *Idem*, f. 154.

¹⁵¹ Vezi planșa 91 a acestei hărți la Academia R.P.R., Manuscrise, sub cota D. XXVII 6.

¹⁵² Vezi *Nla Xdpta τής Βλαχίας* ... Viena 1797, la Academia R.P.R., manuscrise, sub cota C. LXIX 14; cf. *Atlasul Dimăncescu*, f. 165.

¹⁵³ Const. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, III, 2, p. 496.

¹⁵⁴ Bauer, în *Memoires historiques et géographiques sur la Valachie*, Frankfurt și Leipzig, 1778, p. 141—142 spune că orașul faimos odinioară prin întinderea comerțului său a fost „ruinat, sînt aproape optzeci de ani”. Pe vremea cînd scria Bauer, mai erau, zice el, numai trei biserici ruinate: atîta rămăsese din orașul de altădată.

ne arată pe Rosetești ca proprietari ai moșiei Cornătelului încă în prima jumătate a secolului al XVIII-lea¹⁵⁵. Pe de altă parte, știm sigur că la 1810 locul pe care se afla biserica ridicată de Matei, deci vatra fostului târg, era în stăpînirea vornicului Cornescu¹⁵⁶. După ce pierduseră foloșința bălții, prin donațiile făcute mînaștirilor, cornățelenii se vedeau acum reduși la situația de embaticari ai unui potențat fanariot. Situația nu le-a convenit și o serie dintre țirgoveți au plecat și s-au stabilit aiurea, în București, în Oltenița sau pe locul viitorilor Călărași, la Lichi-rești, așa cum vor face, mai târziu, țirgoveții din Mavrodin care se vor stabili în Alexandria sau cei din Bereasca (Slivna Nouă) care se vor muta în Ploești¹⁵⁷. Oricare vor fi fost pricinile, un fapt e sigur: Cornătelul a decăzut, s-a transformat în sat și, în cele din urmă, și-a schimbat și numele.

Mai exista oare, la finele veacului al XVIII-lea, *mînăstirea de la Cornățel*? Dacă ne luăm după indicațiile hărților Ruhedorf și Rhigas, răspunsul e afirmativ. Pe de altă parte însă, nici harta stolnicului, un document de o deosebită importanță, nici harta austriacă, foarte detaliată, din 1791, nu mai fac amintire de un astfel de lăcaș. Nici generalul Bauer care ne dă, utilizînd și informațiile lui Mihail Cantacuzino, o minuțioasă descriere a Țării Romînești din anii 1769—1774, nu știe de o mînăstire aci. Pasagiul respectiv, la județul Ilfov, e următorul: „Cornățel, sat cu o biserică și o baltă“¹⁵⁸. Totuși, la alte sate, unde existau mînăstiri, Bauer indică precis faptul. Astfel, de pildă, pentru Negoști, spune că are „o mînăstire de piatră“; pentru Cătălui: „mînăstire la Dunăre“; pentru Surlu sau Surlari: „sat cu o mînăstire, la Dunăre“¹⁵⁹. Față de aceste indicații divergente, s-ar părea că o informație contemporană rezolvă problema. E vorba anume de hotarnica din 1778, noiembrie 28, cu privire la balta mînăstirii Radu Vodă. Printre hotarnicii, oameni bătrîni, care arată pe unde merg hotarele și iscălesc totodată actul încheiat, se află și unchiușul „Iacov de la mănăstirea Cornățilului“¹⁶⁰. S-ar părea deci să străvechea mînăstire, căruia Matei Basarab îi ridicase o nouă biserică, dăinuia încă. Dar iscălitura e susceptibilă și de o altă interpretare și anume că acel unchiuș e din *satul* Mînăstirea Cornătelului, mînăstirea devenind deci nume propriu, numele satului, cum e și azi. Calificativul de unchiuș și titlul de „isprăvnice“ pe care-l poartă, pe de o parte, lipsa termenului de călugăr sau igumen — deși Iacov e nume călugăresc — pe de alta, ar pleda pentru această ultimă interpretare. Oricum, un răspuns sigur în privința datei dispariției mînăstirii de la Cornățel nu se poate da cu materialul documentar existent. Aceasta, bine înțeles, în cazul cînd admitem ipoteza existenței unei mînăstiri aici.

¹⁵⁵ Vezi mai departe, p. 125—126.

¹⁵⁶ Vezi mai sus, p. 109.

¹⁵⁷ G. Petrescu-Sava, *o. c.*, p. 67—8.

¹⁵⁸ *Mémoires...*, p. 155: „Kornezell, village avec une église et un marais“.

¹⁵⁹ *Mémoires...*, p. 154—155.

¹⁶⁰ Arhivele Statului, Radu Vodă, pachetul 45, documentul 20. Al patrulea dintre hotarnicii martori este: „eu unchiuș Iacov de la mănăstirea Cornățilului și isprăvnice mărturisescu“. Vezi mai jos, p. 55—57.

În cazul cînd nu o admitem, atunci numele actual al satului „Mînăstirea” rămîne a fi explicat prin biserica lui Matei Basarab; fiind aceasta o clădire puternică, de zid, iar nu de lemn ca multe din cele vecine, i s-a zis de către popor „mînăstire”. Termenul are și acest înțeles¹⁶¹. Poate ca nou material documentar să elucideze problema existenței, vechimei și duratei „mînăstirii” de la Cornățel.

Pe vremea cînd scrie Mihail Cantacuzino, în 1776, satul Cornățel era, ca și satele vecine Spanțov și Chiselet, *schelă* la Dunăre, deci punct de trecere, cu vamă¹⁶²; era însă o schelă secundară, mai puțin importantă decît Oltenița, care începe să se ridice, și chiar decît Ciocănești.

În veacul al XVIII-lea, constatăm că au moșie la Cornățel și în împrejurimile lui Roseteștii și mînăstirea Cotroceni. Aceasta din urmă posedă, în apropiere, moșia *Sultana*, a mînăstirii de la Cătălui care devenise, între timp, metohul ctitoriei lui Șerban Cantacuzino. În 1739, Manolache Roset vel stolnic face un schimb cu mînăstirea Cotroceni: primește de la aceasta „o casă cu locul ei”, lîngă biserica Doamnei din București, biserică ce era deasemenea metoh al mînăstirii, și dă în schimb „400 de stînjani de moșie de cîmpu la Cornățel ot sud Elfov ce iaste alătura cu moșia mănăstirii”. Sub domnia lui Constantin Mavrocordat, schimbul fusese anulat în urma unui ordin al acestuia; în 1748, iunie 28, sub Grigore Ghica al II-lea, se revine însă asupra anulării, Roset mai dînd încă 100 de stînjani pe deasupra¹⁶³. Mînăstirea Cotroceni și-a sporit în acelaș an 1748 moșia de la Cornățel printr-o cumpărătoare. La 23 aprilie, Safta Roseteasca, văduva lui Dumitrache Rôset postelnicul și cumnată cu Manolache Roset stolnicul, vinde egumenului Grigore „cinci sute de stînjani de moșie de la Cornățel den sud. Elfov, pe apa Mostiștii, la baltă, care moșie au fost a boiarului meu de la părinți moștenire”; prețul 100 de bani stînjenul¹⁶⁴. Ulterior, Safta se vede că a regretat vînzarea, poate în urma sugestiei noului ei soț. Ianache biv vel comis; destul că începe să facă greutăți mînăstirii. Deaceea egumenul Grigore e nevoit să se adreseze domnului — era în scaun atunci Grigore Ghica — și acesta îi dă, la 26 iunie 1750, o carte „ca să aibă a ținea și a stăpîni moșia Cornățel după Mostiște sud Ilhov stînjani 500 și să ia tot venitul”. Cu acest prilej, aflăm că moșia trecuse mai înainte prin mai multe mîini; între alții, fusese vîndută și „părintelui vlădicăi Dîrstoreanu și sfinția sa neavînd voe a stăpîni moșie aici în pămîntul

¹⁶¹ H. Tiklin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, II, București, 1911, p. 983—4, sub „mănăstire”.

¹⁶² Vezi mai sus, p. 127.

¹⁶³ Arhivele Statului, Cotroceni, pachetul 9, documentul 41.

¹⁶⁴ *Idem*, pachetul 9, documentul 40. — Roseteștii stăpîneau, în veacul al XVIII-lea, în Ilfov și moșia *Tăricenii*, la nord de Cornățel, și moșia *Careda*. Printr-un act de împărțire, din 1798, decembrie 27, aceste două moșii, foste ale lui Costache Ruset biv vel clucer, trec în stăpînirea nepoților săi de soră Ștefan și Barbu Văcărescu, fiii Venețianei Rosetti (Vezi Gen. R. Rosetti, *Familia Rosetti*, II, București, 1940, p. 27—28; lectura greșită de aci, p. 27: „moșia care da din sud. Ilfov” trebuie îndreptată în „moșia Careda din sud. Ilfov”, e vorba de satul și moșia cu acest nume).

țării, au făcut-o vînzătoare“¹⁶⁵. Cu ce avusese mai înainte — moșia Sultana a mînăstirii Cătălui — cu ce adaogă prin schimbul cu Manolache Ruset și cumpărătoreea de la cumnata acestuia Safta Roseteasca, minăstirea Cotroceni ajunge să stăpînească în regiunea Cornățelului o suprafață considerabilă de pămînt care și ia apoi numele de „Cotroceanca“; i se mai zicea și „Odaia Vlădicăi“¹⁶⁶. Există un plan, ridicat în iulie 1847, al moșiei „Cotroceanca de la Cornățel“¹⁶⁷. Roseteștii continuă să stăpînească restul moșiei.

La data alcătuirii operii lui Mihail Cantacuzino, în 1776, este arătat ca proprietar al satului Cornățel Dumitrache Roset. La aceeași dată, Cioacăneștii aparțineau mînăstirilor Mihai Vodă și Mărgineni, Vărăștii mînăstirii Viforîta iar Chiseletul mînăstirii Radu Vodă¹⁶⁸.

Asupra diferiților proprietari din regiunea bălții Cornățelului, în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, aflăm lămuriri prețioase într-o hotarnică inedită din 29 noiembrie 1778, determinată de plîngerea minăstirii Radu Vodă. În vederea acestei hotarnice dăduse și Grigore, mitropolitul țării, o carte de afurisanie către megieșii bălții, ca să arate cu dreptate care sînt hotarele proprietății zisei minăstiri¹⁶⁹. Întrucît mărturia hotarnicilor — oameni bătrîni din partea locului și vătăfi de năvodari — este interesantă sub multe raporturi, o reproducem în întregime: „Viind Voico logofăt al mănăstirii Radu Vodă împreună cu vătăfu Badea și cu vătăfu Anghel și cu Niculae iar ai mănăstirii, țigani bătrîni, aici în sat la Coconi unde are sfînta mănăstire baltă ci să numește Cornățelul și zicînd că se calcă hotarele bălții mănăstirești de cătră niguțători care au cumpărat balta mănăstirii Viforîtii, dar strîngîndu-ne pă noi, oamenii cei bătrîni din satu și toți vătășii de năvodari care vînam pe acele bălți de amîndoa părțile, ne-au întrebat pintru hotarale bălții mănăstirii; la care ne-au arătat și o carte a părintelui mitropolitului de blestemu la care nu vom spune dreptu și întru adevăr tote semnele cile vechi. Dar noi n-am putut a lua acel blestemu, ci am spus întru adevăru lui Dumnezeu tote simnele și tote hotarale. Am cunoscut și noi că s-au împresurat balta mănăstirii de acii niguțători anume Hera și Dan. Dar noi mărturisim întru adevăru pă unde sîntu semnele tot de rîndu anume:

¹⁶⁵ Arhivele Statului, Cotroceni, pachetul 9, documentul 42.

¹⁶⁶ Arhivele Statului, Ms. nr. 692: Condica mînăstirii Cotroceni, în care sînt și actele referitoare la moșia „Cornățelul ce-i zic Odaia Vlădicăi“.

¹⁶⁷ Arhivele Statului, *Planuri*, județul Ilfov, nr. 51. Nu l-am putut consulta, deoarece a fost trimis Ministerului de Domenii, cu nr. 310 din 8 august 1880 și n-a mai fost restituit. Din aceeași pricină n-am putut consulta nici „carte de alegere a moșiei Cornățelu ce se învecinește cu Vărăștii 1844, sept. 20“ (trimisă la Domenii cu nr. 174 din 1897). O altă hotărnicie, din 1874, noiembrie 30 (decembrie 12), tipărită, la Arhivele Statului, la un loc cu hotărnicia și planul moșiei Tăriceni-Curătești.

¹⁶⁸ *Ἱστορία τῆς Βλαχίας*, Viena, 1806, p. 170; cf. traducerea lui Gh. Sion, p. 89.

¹⁶⁹ Arhivele Statului, Radu Vodă, pachetul 45, documentul 19.

înții semnu iaste în gura Covărluiu și merge pînă în băracină pîn priv-al¹⁷⁰; di în Covărluiu pîn Corcovatul; di în acolo pînă în băracină și prin în privile și iar capul privallului la Șamcioiru iar de acolo merge la gridiște la Peilele¹⁷¹ care merge matca apei la Discoperești: aciste sîntu hotarăle bălții mănăstirii Radu Vodă. Iaste alte moșii: ale călugărițelor, și la cîmp și în baltă: pă în Corcovatu; iar Găoianca este a mănăstirii Cotroceanului, în cîmpu și în baltă pînă în baracină. Iar Călduroșanca în cîmpu și în baltă pînă în hotarul Brăgăresii. Iar are și dumnealui vist. Ianachiță în cîmpu și în baltă pîn marginea stufului; iar are dumnealui vist. Costandin și în cîmpu și în baltă pînă în peatră la margine; și să hotărăște Făureanca cu curu Căldării. Aciste ci s-au scris într-aciastă carte a noastră, tote hotarele și semnele ale acistii bălți ale mănăstirii întru adivărul: așa știm și mărturisim întru adevărul lui Hristos și al lui Dumnezeu, care mai jos ne vom iscăli toți anume:

x Eu uncheaș Niaguie mărturisescu întru adevărul.

x Eu uncheaș Stanciul Pirlez mărturisesc întru adevăr.

x Eu uncheaș Iane vâtaf de năvodari mărturisesc întru adevărul.

x Eu uncheaș Iacov de la mănăstirea Cornățilului și isprăvnicel mărturisescu.

x Eu uncheaș Costea vâtaf de năvodari mărturisescu întru adevăr.

x Eu uncheaș Paraschiv¹⁷² vâtaf de năvodari mărturisescu¹⁷³.

Așadar, în 1778, balta era stăpinită nu numai de cele trei minăstiri: Radu Vodă, Viforita și Cotroceni, dar și de doi mari dregători.

În ce privește așezarea de la Cornățel, devenită acum sat, ea își schimbă numele vechi și-l ia pe acela nou de *Minăstirea*. Schimbarea avusese loc înainte de 1810, deoarece, la această dată, catagrafia eparchiei Ungrovlahiei înregistrează satul sub noul nume, arătînd că se compune din 83 de case și „505 suflete”: romini și sirbi. Vechiul nume a continuat însă să fie întrebuintat alături de cel nou. Il găsim nu numai în harta apărută la Viena în 1812 și înfățișînd imperiul rus și principa-

¹⁷⁰ Cuvintele: „pînă în băracină pîn priv-al” au fost șterse cu o linie.

¹⁷¹ În copia din condica minăstirii Radu Vodă (ms. nr. 256, f. 379) citim: „Peilele”.

¹⁷² În copia amintită: „Paraschiva”.

¹⁷³ Arhivele Statului, Radu Vodă, pachetul 45, documentul 20; copie în ms. 256, f. 374—374 v. Originalul are două date: la începutul documentului: 1778, noiembrie 28, iar la finele textului, înaintea iscăliturilor: 1778 noiembrie 29. Copia din ms. 256, f. 374 v. are data 1778, noiembrie 29. În repertoriul actelor minăstirii (Ileana Leonte, *Actele Secției Bunuri Publice — București. Mănăstirea Radu Vodă București*, București. 1948, p. 88) se dă data 1778, noiembrie 29.

tele române¹⁷⁴, hartă care ar putea fi considerată ca reproducând isvoare cartografice mai vechi, dar și în catagrafia oficială din 1815 utilizată de Dionisie Fotino în opera sa „*Istoria vechii Dacii*”; aci „Cornățelul” apare ca unul din cele 15 sate ale plășii Ciocănești din județul Ilfov, între Chiselet și Coconi¹⁷⁵. Il găsim deasemenea în catagrafia oficială a contribuabililor Țării Românești din iulie 1831, cunoscută sub numele de „Ecstract de suma plugarilor...” unde „Cornățelu” e trecut cu 134 de familii, din care 74 de familii „dajnici” adică plătind capitația obișnuită, iar 60 „nedajnici supt felurite numiri”, adică plătind pe temeu de ruptă, patentă, etc. Totalul capitației pe 1831 este de lei 1110, iar pe 1832 de 2220 adică dublu față de anul precedent¹⁷⁶. În harta statistică rusă alcătuită în intervalul 1828—1832 și tipărită, în primă ediție, în 1835¹⁷⁷, găsim trecute ambele numiri sub forma aceasta: „Monastirea (Cornățeli)” și cifra de 70 de curți sau gospodării.

Un nou târg. Pe vremea când și-a alcătuit Dimitrie Frunzescu *Dicționarul* său topografic și statistic, care înfățișează situația de la „începutul anului 1871”, satul era cunoscut oficial sub numele nou; autorul înseamnă însă și pe cel vechi, cu un asterisc, și adaogă „aici se află niște ruine antice”¹⁷⁸. Amintirea fostului nume se găsește și în *Dicționarul Geografic al județului Ilfov*, alcătuit în 1892 de C. Alessandrescu. Găsim și de data aceasta mențiunea, poate luată din Frunzescu: „aci se văd niște ruine vechi”¹⁷⁹. În iulie 1956, când m-am dus să cercetez locurile unde era altădată orașul Cornățel, n-am mai găsit nimic din ruinele amintite. Localnicii nu mi-au putut arăta nici o urmă a lor. Am găsit însă, în schimb, așezarea în plină dezvoltare. La intrarea în sat este un spital, într-o clădire spațioasă, în mijlocul satului, o serie de instituțiuni: gospodărie agricolă de stat, agenție a băncii de stat, poștă, telegraf, telefon, farmacie, judecătorie, magazin cooperativ, cămin cultural. În fiecare Duminică, de vreo cîțiva ani încoace, are loc un târg animat la care vin nu numai locuitorii satelor vecine, dar și producători din regiuni îndepărtate. Vezi aci țărani din Argeș, Mușcel, Dimbovița, vezi ardeleni, unii chiar din părțile Bihorului și ale Munților Apuseni. Privind mulțimea amestecată, îți dai seama de ce va fi fost — păstrind proporțiile — orașul Cornățel la începuturile lui. Și în același timp, ținînd seamă de numărul și varietatea instituțiilor de azi din Minăstirea

¹⁷⁴ *Atlasul Dimăncescu*, f. 180.

¹⁷⁵ D. Fotino, *Ἱστορία τῆς παλῆς Δακίας* III, Viena, 1819, p. 245. Pentru folosirea catagrafiei din 1815, vezi t. III, p. 187—188.

¹⁷⁶ Arhivele Statului, ms. 838: „Ecstract de suma plugarilor...”, f. 21.

¹⁷⁷ Vezi asupra acestei hărți studiul meu *Principatele romine la începutul secolului XIX* (sub tipar).

¹⁷⁸ Dimitrie Frunzescu, *Dicționarul topograficu și statisticu*, București, 1872, p. 299.

¹⁷⁹ C. Alessandrescu, *Dicționar geografic al județului Ilfov*, București, 1892, p. 268.

și de faptul că această așezare e *la mijlocul distanței între Oltenița și Călărași*, îți dai seama, de asemenea, că, în curînd, ea se va transforma din nou într-un centru urban, așa cum s-a întîmplat cu Slobozia din Ialomița la începutul secolului XX, înainte de primul război mondial, cu *Budeștii* din Ilfov și cu *Feteștii* din Ialomița între cele două războaie mondiale și cum e pe cale să se întîmple, sub ochii noștri, cu *Lehliu*. Pe locul preistoriceii așezări de la Cornățel, pe locul orașului din veacul al XVI-lea și al XVII-lea, un nou tîrg se înfiripează.
